

Peruskoulun koon ja sijainnin vaikutus kouluruokailuun Rauman kaupungissa.

Sanna Jäntti

Opinnäytetyö

Hotelli- ja ravintola-alan liik-
keenjohdon koulutusohjelma
2015

Tekijä(t) Sanna Jäntti	
Koulutusohjelma Hotelli- ja ravintola- alan liikkeenjohdon koulutusohjelma	
Opinnäytetyön otsikko Peruskoulun koon ja sijainnin vaikutus kouluruokailuun Rauman kaupungissa	Sivu- ja liitesivumäärä 36 + 5
Opinnäytetyön otsikko englanniksi Influence of school size and location in school meals at comprehensive school in city of Rauma	
<p>Kouluruoka on Suomessa nykyään itsestäänselvyys, sillä jokaiselle perusopetuksen piirissä olevalle lapselle kuuluu päivittäin tarjottu koululounas. Kouluateriapalvelu on kuntien hoidettavana. Kouluruoka ei ole vain ravintoa, vaan terveyttä ja tapoja.</p> <p>Suomessa on lakkautettu ja yhdistetty viime vuosina paljon kouluja. Nykypäivänä sana masakoulu on tuttu. Koulujen lakkauttamisen ja yhdistämisen vaikutuksista oppilaisiin kouluruokailu näkökulmasta on tutkittu vähän. Koulukoon kasvu on aiheuttanut melua ja jonotusta ruokasaleissa. Pitkät koulumatkat pidentävät oppilaiden päivää ja pelkästään koululounas ei välttämättä enää riitä kattamaan koulupäivän energiatarvetta. Oppilaiden suhtautuminen kouluruokaan on vaihtelevaa.</p> <p>Tämä opinnäytetyö on saatu toimeksiantona Rauman kaupungin ruokapalvelulta. Työn avulla halutaan tutkia oppilaiden suhtautumista kouluruokaan ja ruokailuympäristöön. Kyselylomaketutkimus teetettiin viiteen Rauman alakouluun huhtikuussa 2015. Saatua tuloksia vertailtiin eri koulujen välillä. Tutkittavat koulut olivat erisuuruisia ja sijaittivat eri kaupunginosissa.</p> <p>Tulosten perusteella ruokailutilanteen järjestämisellä on suuri vaikutus lasten ruokailuun. Koulun koosta riippumatta ruokailuhetki saattoi olla rauhaton ja ruokajono kasvaa liian pitkäksi. Tulosten perusteella pienten koulujen oppilaat söivät vähemmän salaattia, kuin isojen koulujen oppilaat, maitoa taas juotiin enemmän isoissa kouluissa.</p>	
Asiasanat Kouluruokailu, Rauma, koulu, koko, sijainti, ateriapalvelut	

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Koulun koko ja sijainti	3
2.1	Koulun koon vaikutuksia	4
2.2	Koulun sijainnin vaikutuksia	5
3	Rauman kaupungin ruokapalvelu	7
3.1	Nanun tuotantokeittiö ja palvelukeittiöt	7
3.2	Rauman alueen koulut	8
4	Kouluruokailu	9
4.1	Kouluateria on päivän virkistyshetki	10
4.2	Lapsen ja nuoren ruokailutottumuksiin vaikuttavat tekijät	11
4.2.1	Sosiaaliekonominen asema	11
4.2.2	Sosiokulttuuriset tekijät	12
5	Koulun koon ja sijainnin vaikutus	13
5.1	Kvantitatiivinen tutkimus	15
5.2	Kyselylomake ja lomakkeen rakentaminen	15
5.3	Tutkimuksen toteuttaminen	17
6	Tulokset	19
6.1	Kouluruokailu	19
6.2	Ruokailuympäristö ja ruokailun ajankohta	24
6.3	Tutkimus tulosten luotettavuus	28
7	Johtopäätökset ja pohdinta	30
8	Lähteet	34
	Liitteet	37
	Liite 1. Marjaana Mannisen haastattelukysymykset	37
	Liite 2. Kyselylomakkeen muokkaus	38
	Liite 3. Kyselyn ohje ja linkki	40
	Liite 4. Kouluruokailukyselylomake	41

1 Johdanto

Suomalainen kouluruoka on meille nykyään itsestäänselvyys, sillä jokaiselle lapselle joka on perusopetuksen piirissä tai toisen asteen oppilaitoksissa, tarjotaan päivittäin maksuton kouluateria. Yleensä kunta hoitaa kouluateriapalvelua. Kouluruoka ei ole vain ravintoa, vaan ruokailussa lapset oppivat terveyttä, tapoja sekä suomalaista ruokakulttuuria. (Opetushallitus 2014.)

Työskentelen ruokapalveluvastaavana 150 oppilaan koulussa, missä ruokailu tapahtuu luokissa. Aloitin työt syksyllä 2014, sitä ennen olin muutaman kuukauden ruokapalvelutyöntekijänä 600 oppilaan yläkoulussa. Tällä hetkellä työskentelen ruokapalvelun hallintotiimissä toimistosihteerin vuorotteluvapaasijaisena. Olen saanut vuoden aikana tutustua kouluruokailun tuottamiseen monesta eri näkökulmasta. Aikaisempi työkokemukseni on tullut yksityiseltä puolelta erilaisista ruokaravintoloista. Kaikki kokemukseni kouluruoasta ovat muistot omilta peruskoulu-ajoilta. Minulla oli ennakkoluuloja kouluruokaa kohtaan, kunnes aloin työskennellä kouluruoan parissa. Työskenneltyäni koululaisten ja kouluruoan parissa ajattelin, että haluan parantaa kouluruoan arvoa ja saada lapset ymmärtämään kuinka tärkeä osa päivää se on.

Opinnäytetyö on saatu toimeksiantona Rauman kaupungin ruokapalvelulta. Ruokapalvelu on taseyksikkö, mikä toimii kaupunginhallituksen alaisuudessa. Aterioita tuotetaan vuodessa noin 2,3 miljoonaa kappaletta. Ruokapalvelulla on kaksi tulosityksikköä, Nanun ja Steniuksen tuotantokeittiöt. Nanun tuotantokeittiössä on vuodesta 2007 asti valmistettu aterioita keskitetysti Rauman alueen kouluihin ja päiväkoteihin. Steniuksen tuotantokeittiössä valmistetaan aterioita Rauman sairaalaan ja vanhuspalveluun.

Opinnäytetyöni tarkoitus on tutkia koulun koon ja sijainnin vaikutusta kouluruokailuun. Syödäänkö pienissä kouluissa enemmän salaattia? Ovatko suurten koulujen ruokasaliin rauhattomia? Syövätkö kaikki lapset kouluruokaa päivittäin? Näihin kysymyksiin haluan saada vastauksia. Suomen taloudellinen tilanne on ajanut kunnat ahtaalle, jonka johdosta pieniä kouluja lakkautetaan ja yhdistetään suuriksi kouluiksi. Tilastokeskuksen mukaan viiden vuoden sisällä Suomessa on lakkautettu tai yhdistetty 5 000 koulua. Koulujen oppilasmäärät kasvavat, mutta ruokat ja ruokailuun varattu aika pysyvät samana. Työn aihe on erittäin ajankohtainen. Koulujen lakkauttaminen ja yhdistäminen on tuttu aihe lehden palstoilta, melkein joka päivä saa lukea uusista kouluverkon uudistuksista.

Päävastuu ruokailun järjestämisellä on koulun rehtorilla ja henkilökunnalla. Koulujen toivotaan luovan kannustava ja terveellinen ruokailuympäristö, johon lapsen on helppo samautua. Opetushallitus on uudistanut opetussuunnitelman perusteita, jotka astuvat voimaan vuonna 2016. Uusissa perusteissa kouluruokailu on otettu vielä enemmän huomioon koulun tukitoiminnoissa. Kouluruokailu halutaan sisällyttää koulupäivään opetustilanteena, eikä pitää sitä ”taukona” koulupäivän keskellä. (Opetushallitus 2014.)

2 Koulun koko ja sijainti

Suomessa on tapahtumassa suuria muutoksia peruskouluissa. Tilastokeskuksen tutkimuksen mukaan Suomessa oli vuoden 2013 lopulla 757 toiminnassa olevaa koulutuksen järjestäjää, sekä 3 740 oppilaitosta, joissa opiskeli 1,91 miljoonaa opiskelijaa. Oppilaitosten määrä on vähentynyt roimasti viidessä vuodessa. Peruskouluja oli Suomessa vuonna 2008 lähes 3 200, kun taas vuoden 2013 lopussa toiminnassa oli enää vajaat 2600 peruskoulua. Peruskouluissa opiskelee yhteensä 520 800 oppilasta. Osa peruskouluista on erityiskouluja, joissa opiskelee 5 500 oppilasta. Peruskouluja ja peruskouluasteen erityiskouluja lakkautettiin tai yhdistettiin toisiin oppilaitokseen 74. Eniten peruskouluja lakkautettiin Satakunnan ja Etelä-Pohjanmaan alueella. Peruskouluista alle 50 oppilaan kouluja oli 23 prosenttia ja yli 500 oppilaan kouluja 7 prosenttia. (Tilastokeskus 2014.) Vuonna 2009 Helsingin Jakomäessä tehtiin yksi suuri yhtenäiskoulu yhdistämällä ala- ja yläkoulu yhdeksi 500 oppilaan kouluksi. Helsingin sanomat olivat käyneet haastattelemassa miten yhtenäiskoulu on toiminut. Yhtenäiskoulu oli aikaisemmin toiminut kolmessa rakennuksessa, mutta syksyllä 2014 se oli supistettu kahteen rakennukseen. Opettajat eivät pitäneet 500 oppilaan koulua liian suurena kouluna, vaan olivat toimintaan erittäin tyytyväisiä. Opetuksen laatua on parantanut hyvä tiedonkulku ala- ja yläkoulun välillä. Positiivista on se että samat opettajat opettavat ala- sekä yläkoululaisia, joten oppilaan kehitystä voidaan valvoa tarkemmin. (Aalto & Laita 2015.)

Raumalla suuri muutos tapahtui vuonna 2006. Kunta oli tehnyt päätöksen, jossa haluttiin karsia Rauman kouluverkosta kuusi pientä kyläkoulua. Asiasta käytiin kova taistelu kaupunginhallinnon ja asukkaiden kesken. Muutos tuli tapahtua vuosien 2006–2009 aikana. Pienten koulujen oppilaat siirrettiin suurempiin kouluihin. Hallitus halusi kaikista kouluis- ta yksisarjaisia, eli kouluissa olisi yksi perusopetusryhmä kutakin ikäluokkaa kohden. Pie- nissä ”kyläkouluissa” käytettiin yhdistelmäluokkia, koska oppilasmäärät olivat pieniä. Aikaisemmin Raumalla on toiminut erittäin tiheä kouluverkko. Oppilasmäärien vähenemi- nen oli saanut hallinnon miettimään mahdollisia säästöjä. Suuri osa opetustoimelle suun- natusta rahoituksesta meni koulutilojen ylläpitoon. Lukuvuodesta 1995–1996, lukuvuoteen 2009–2010, oppilasmäärä oli vähentynyt yli 20 prosenttia. Kaupunginhallitus perusteli koulujen lakkautusta sillä, että he haluavat jokaiselle lapselle laadukkaan ja nykyaikaisen perusopetuksen tulevaisuudessa. Kouluverkkouudistuksella arvioitiin saatavan 715 000 eurojen vuotuiset säästöt. Rauman kouluverkkouudistus meni läpi kaupunginhallituksessa ja Raumalta lakkautettiin viisi koulua. Lapin kunta yhdistyi Raumaan 1. tammikuuta 2009. Kuntaliitoksen mukana Raumalle tuli neljä koulua lisää, kolme näistä kouluista oli pieniä kyläkouluja. Pienet kyläkoulut lakkautettiin vuonna 2011, niistä oppilaat siirrettiin Lapin keskustan suureen kouluun. Koulujen lakkautus-puheet nostettiin uudelleen esille kevääl-

lä 2014, silloin kaavailtiin kahden pienen koulun lakkautusta. Hanke ei kuitenkaan saanut hallitukselta kannatusta ja pienet koulut saivat toistaiseksi jäädä. (Rauma 2006.)

2.1 Koulun koon vaikutuksia

Tiede-lehden artikkelissa ”Jättikoulu jyrää seiskan pojat” (Puttonen 2012.) pohditaan massakoulujen ja pienten koulujen eroa. Kuntapäättäjät näkevät vain säästöinä pienten koulujen lakkautuksen ja yhdistämisen suuriksi kouluiksi. Käykö liika säästäminen lasten hyvinvoinnin päälle? Sitran tutkimuksessa oli verrattu suurten ja pienten koulujen eroa keskiarvon perusteella, mutta tiedot eivät olleet tarpeeksi luotettavia, koska arviointiperusteet olivat erilaisia koulujen kesken. Samassa artikkelissa Liisa Keltinkangas - Järvinen oli kuitenkin sitä mieltä, että suuressa koulussa huonosti menestyvällä pojalla on huono itsetunto, kun taas pienessä koulussa huono koulumenestys ei vaikuta itsetuntoon. Tästä Liisa Keltinkangas - Järvinen päätteli, että massakouluissa huonoimmin pärjäävät oppilaat jäävät syrjään helpommin kuin pienessä koulussa, eivätkä välttämättä saa tarvitsemaansa tukea. Liisa Keltinkangas – Järvisen mukaan lapselle koulun ihanneko on 200 - 500 oppilaan välillä. Sen kokoinen koulu tukisi parhaiten koulumenestystä, sekä myönteistä minäkuva. (Puttonen 2012.) Norjalaisessa tutkimuksessa tutkittiin miten lasten sosiaalisuus ja yhteinen toiminta vaihtelee suuren ja pienen koulun välillä. Pienessä koulussa oppilaat eivät olleet niin riippuvaisia saman ikäisistä, tai samaa sukupuolta olevista kaverista. Oppitunneilla ja välitunneilla lapset leikkivät ja opiskelivat kaikki keskenään. Suurissa kouluissa oppilaat viettivät aikaa vain omaikäisten ja samaa sukupuolta olevien kanssa. Tutkimuksen tulosten mukaan pienten koulujen oppilaat olivat avarakatseisempia ja sosiaalisempia kuin suuren koulun oppilaat. (Kvalsund 2004, 360.)

Jos massakouluilla on vaikutusta oppilaiden hyvinvointiin, niin se varmasti vaikuttaa lasten ruokahaluun ja ravitsemustottumuksiin. Kouluruokaa ja sen terveellisyyttä on tutkittu paljon. Valtio antaa ohjeet kunnille kuinka kouluruoka tulisi tehdä ja tarjoilla. Koulun koon vaikutuksista lasten ruokailuun ei ole tutkittu vielä lainkaan. Keskisuomalainen lehdessä Anna Kivinen on kirjoittanut artikkelin vuoden 2014 syksyllä, jossa pohdittiin vaikuttaako kasvavat koulukoot kouluruokailuun. Artikkelin oli saanut alkunsa viimevuotisesta kouluterveyskyselystä, jonka mukaan noin kolmasosa peruskoulun lapsista ei syö päivittäin lainkaan koululounasta. Marjaana Manninen opetushallituksesta kertoo, että kouluruokaa syövien määrä on hieman pienentynyt viime vuosina. Mannisen mukaan syytä sille, miksi lapset ja nuoret eivät syö kouluruokaa ei tiedetä, hänen mielestään taustalla voi kuitenkin vaikuttaa koulukokojen kasvaminen. Manninen perustelee, että koulujen kasvaessa ei kuitenkaan ruokailutilojen koko kasva, vaan ruokailutilassa on kerralla suurempi määrä

oppilaita. Se aiheuttaa enemmän hälinää ja jonottamista, mikä tekee ruokailu ympäristöstä vähemmän mielekkään. Pitkät jonot vaikuttavat kouluruokailun kestoon siten, että oppilaille jää vähemmän aikaa nauttia ateristaan. Kouluruokailun kesto tulisi olla vähintään 30 minuuttia, ja siinä ajassa pitäisi vielä ehtiä ulkoilemaan ja virkistäytymään. (Kivinen 2014.)

Sain kunnian haastatella Opetusneuvos Marjaana Mannista koskien koulujen koon vaikutusta kouluruokailuun. Haastattelukysymykset (Liite 1.) koskivat ainoastaan kouluruokailua ja sitä, miten se on muuttunut viime vuosien aikana. Mannisen mukaan koulujen lakkauttamisella ja yhdistämisellä on ollut vaikutuksia kouluruokaan. Tilaongelmia on yritetty ratkaista väärillä menetelmillä, kuten ruokailun porrastamisella, tämä on taas johtanut siihen että ruokailun aika on väärä, se on joko liian aikaisin tai liian myöhään. Mannisen henkilökohtainen määritelmä koskien koulun ihannekokoa oli sellainen, että jokainen rehtori tunnistaisi oman koulunsa oppilaat. Kouluruokailuympäristö on Mannisen mukaan tärkeämpi pienille oppilaille, koska he tarvitsevat enemmän ohjausta ruokailutilanteessa. Suuret ja hallimaiset ruokasalit voivat olla pelottavia pienille lapsille. (Manninen 20.3.2015.)

2.2 Koulun sijainnin vaikutuksia

Kaupunkien tasapainoinen kehittäminen on tärkeää. Koulun sijainnilla on suuri merkitys kuntien asukasrakenteen muodostumiselle. Kouluilla on oma rooli kaupunkien sisäisessä eriarvoistumiskehityksessä. Samaan oppilasalueeseen on hyvä rajata hallintamuodoiltaan erilaisia asuinalueita. Näin saadaan aikaan tasapainoinen yhteisö, joka edistää koulujen tasa-arvoisuutta. Koulujen eriarvoistuminen voisi kiihdyttää alueiden jakautumista hyväosaisten ja huono-osaisten alueisiin, tämä vaikuttaisi koulun maineeseen. (Turvallinen kaupunki 2015.)

Koulupiiri-jaot eivät nykyään vaikuta niin paljon, koska lasta ei ole pakko sijoittaa kunnan osoittamaan lähikouluun, vaan vanhemmat voivat itse valita mihin kouluun lapsensa laittavat. Aina toiveet eivät toteudu, koska koulut voivat osittain valita oppilaansa. Oppilaan kotiosoite määrittää sen mihin oppilasalueeseen hän kuuluu. Oppilasalueen määrittämiseen vaikuttavat koulun ja kodin välinen etäisyys, sekä turvalliset liikenneyhteydet. Oppilasalueiden muodostamisessa pyritään ottamaan huomioon, että kouluista saadaan mahdollisimman heterogeeniset ja samaan kouluun tulee lapsia kaikista yhteiskuntaryhmistä. (Turvallinen kaupunki 2015.) Tästä aiheesta oli artikkeli Helsingin sanomissa tammikuussa 2015, aiheesta puhuttiin nimellä ”koulushoppailu”. Tämä tarkoittaa sitä, että vanhemmat valikoivat lapsilleen parhaiksi miellettyjä kouluja lähikoulujen sijasta. Hallituksen puoluejohtajat olivat valmiita rajoittamaan tällaista vapaata valintaa, johtuen juuri koulujen

eriarvoisuudesta. Artikkelin mukaan ”koulushoppailua” pidettiin vähäpätöisenä ongelmana, koska noin yhdeksän koululaista kymmenestä menee edelleen lähikouluun. Esimerkiksi Ruotsissa koulujen vapaa valinta on johtanut siihen, että on syntynyt hyvien oppilaiden ja huonojen oppilaiden kouluja. Siellä eriarvoistuminen koulujen välillä on jo tapahtunut. Artikkelissa pohdittiin, että jos vapaa valinta kiellettäisiin kokonaan, niin vanhemmat alkaisivat valikoida asuinalueensa koulujen perusteella, joka taas aiheuttaisi eriarvoisia asuinalueita. (Helsingin sanomat 2015.)

Koulujen lakkauttamisella ja yhdistämisellä on ollut vaikutteita lasten koulumatkoihin, jotka ovat saattaneet pidentyä kohtuuttomasti. Koulumatkojen pidentyminen on huolestuttanut vanhempia jo kauan, pitkät koulumatkat ovat pois lapsen vapaa-ajasta, joka taas vaikuttaa lapsen hyvinvointiin. Lain mukaan alakoululaisella saa mennä koulumatkoihin päivässä enintään kaksi ja puoli tuntia, yläkoululaisella aika on kolme tuntia. Aikaan sisältyy myös se, kuinka kauan lapsi joutuu odottamaan kuljetusta. Opetusneuvos Marjaana Manninen esitti haastattelussa myös huolensa koulumatkojen pituudesta, sekä miten se pitäisi huomioida kouluruokailun järjestämisessä. Oppilaat lähtevät kauempaa kouluun, joka pidentää koulupäivän pituutta, riittääkö enää pelkkä lounas kattamaan koko koulupäivän energiatarvetta, vai olisiko tarvetta aamu- tai iltapäivävälipalalle. (Manninen 20.3.2015; Pentikäinen 2015.)

3 Rauman kaupungin ruokapalvelu

Rauman kaupungin ruokapalvelu on taseyksikkö, joka toimii kaupunginhallituksen alaisuudessa. Ruokapalvelu on jaettu kahteen tulosityksikköön, Nanun tuotantokeittiöön ja Steniuksen tuotantokeittiöön. Rauman kaupunki käyttää aromi-tuotannonohjaus järjestelmää sekä asiakastilausjärjestelmää. Aromi- järjestelmä toimii ruokapalvelun tukena ateriasuunnittelussa, sen avulla pystytään hallitsemaan varastoja, tuotantoa, ravintoa ja omavalvontaa. Aterioita tuotetaan vuodessa noin 2,3milj. kappaletta. Rauman kaupungin ruokapalvelun piiriin kuuluu päiväkodit, koulut, iltapäiväkerhot, sairaala, palvelutalot, kotiateriapalvelut sekä henkilöstöruokailu. Rauman kaupungin ruokapalvelulla työskentelee noin 130 vakituista työntekijää. Työntekijät on jaettu neljään eri ammattiryhmään, ruokapalvelutyöntekijä, ruokapalveluvastaava, kokki sekä tuotantokeittiöiden ruokapalveluvastaavat. Hallintotiimissä työskentelee ruokapalveluesimiehet, tuotantopäällikkö, suunnittelija, henkilöstösihteeri, toimistosihteeri sekä ruokapalvelujohtaja. Tuotantokeittiöillä työskentelee noin 59 työntekijää ja palvelukeittiöissä 71 työntekijää. (Vainio 20.9.2013.)

3.1 Nanun tuotantokeittiö ja palvelukeittiöt

Ennen vuotta 2007 ateriat valmistettiin pääsääntöisesti yksiköiden omissa keittiöissä. Vuoden 2007 syksyllä valmistui Nanun tuotantokeittiö, jonka johdosta koulujen ja päiväkotien ruoanvalmistus keskitettiin Nanuun. Nanun tuotantokeittiössä valmistetaan päivittäin noin 6300 lounasta ja noin 1900 aamu- ja välipalaa, ruokaa lähetetään 29 päivähoitopaikkaan ja 17 kouluun. Ruoka kuljetetaan lämpövaunuissa ja thermo-laatikoissa, kuljetussopimus on tehty postin kanssa. Nanun tuotantokeittiöllä on oma ruokasali, jossa päivittäin ruokailee 1100 oppilasta. Nanun tuotantokeittiössä työskentelee 22 työntekijää, yksi ruokapalveluesimies ja kaksi ruokapalveluvastaavaa. Keittiön tehtävät on jaettu tiimeihin; kokkitiimi, dieettikokkitiimi, salaatti- ja välipalatiimi sekä lähetystiimi. (Vainio 20.9.2013.)

Nanun alaisia palvelukeittiöitä on 49. Palvelukeittiöissä työskentelee aina yksi ruokapalveluvastaava, sekä riippuen koulun koosta, mahdollisesti myös ruokapalvelutyöntekijöitä. Palvelukeittiöiden tärkein tehtävä on asiakaspalvelu. Työnkuvaan kuuluu asiakkaiden tilausten vastaanotto, toimittaminen, ohjaus ja neuvonta, aterioiden sekä välitystuotteiden tilaaminen tuotantokeittiöstä, lämpimien lisäkkeiden, kuten perunan-, pastan- ja riisin valmistus sekä ruoan tarjoilu ja astiahuolto. Palvelukeittiöiden vastaavat toimivat ruokapalvelun käyntikortina asiakkaalle. Palvelukeittiöiden henkilökunta on oppilaille tärkeässä roolissa, he valvovat lasten ruokailua ja toimivat oppilaiden yhteyshenkilönä kouluruokaan. Ruokapalvelutyöntekijän on hyvä olla läsnä ruokailutilanteessa ja avoimesti keskustella

oppilaiden kanssa ruoasta. Ruokapalvelutyöntekijän tehtävä on opastaa oppilaita oikeanlaisen annoksen kokoamisessa.

3.2 Rauman alueen koulut

Rauman kaupungin alueella on 13 ala-astetta, kolme ylä-astetta ja yksi lukio (Taulukko 1.). Yksi näistä kouluista on suuri yhteiskoulu, jossa luokat 1-9 toimivat samoissa tiloissa, oppilaita koulussa on 370. Ala-asteet voidaan suuruudeltaan ja sijainniltaan jakaa kolmeen ryhmään. Ensimmäinen ryhmä sijaitsee reilusti taajaman ulkopuolella, ja on luokiteltavissa pieniksi kyläkouluiksi. Oppilaita kouluissa on alle 100, ja ne ovat Rauman pienimpiä kouluja. Toiset kolme koulua sijaitsee asutuskeskittymien läheisyydessä, mutta kuitenkin taajamien sisäpuolella. Oppilaita kouluissa on 100 – 200, ja ovat suuruudeltaan keski- luokkaa. Loput koulut ovat suuria keskustakouluja, joissa oppilasmäärät ovat 200 - 350 oppilasta. Ylä-asteita on kolme, yksi näistä toimii yhteiskouluna. Toiset ylä-asteet sijaitsevat kantakaupunki alueen rajojen tuntumassa, oppilaita näissä kouluissa on 450 - 500. (Rauma 2014a; Rauma 2014b.)

Taulukko 1. Rauman alueen koulujen koot

Oppilasmäärät	1-sarjainen Pienet	1-sarjainen Keskisuuret	väh.2- sarjainen Suuret	Yläasteet ja lukio
Alle 100	4			
100 - 200		3		
200 - 400			5	
450 - 500				4

4 Kouluruokailu

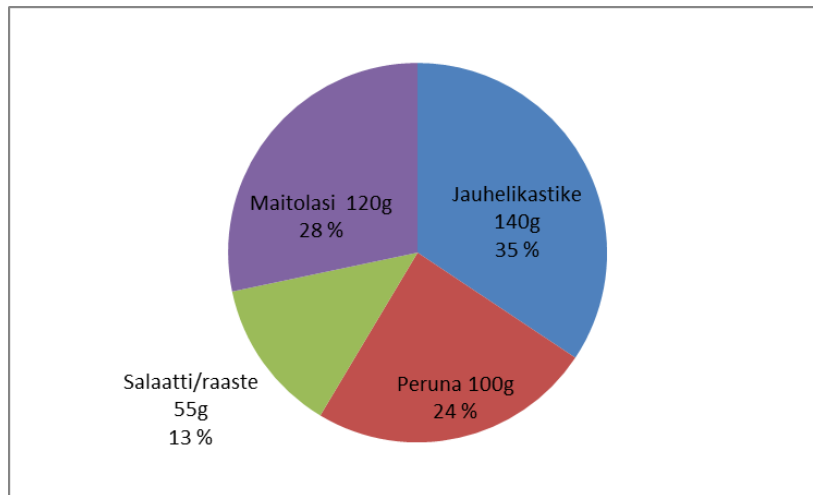
Perusopetuslaissa 628/1198 sanotaan että opetukseen osallistuvalla on annettava jokaisena työpäivänä tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu sekä täysipainoinen maksuton ateria. Lainsäädäntö takaa maksuttoman aterian esi- ja perusopetuksesta lähtien toisen asteen opintojen loppuun. Kouluruokailun käytännön toteutus on kuntien ja koulujen itsenäisesti päätettävissä, mutta ruokalistojen suunnittelussa auttavat valtion ravitsemusneuvottelukunnan ravitsemussuositukset. Valtion ravitsemusneuvottelukunta on antanut ohjeistuksen kouluruoan järjestämisestä, jota koulujen olisi hyvä noudattaa. Kouluruokailu tulisi järjestää oppilaiden päivärytmiin sopivana ajankohtana. Suositeltu aika lounaan syömiselle on noin 11.00–12.00. Oppilaille tulee varata riittävästi aikaa ruokailuun, sen tulee tapahtua kiireettömästi ja rauhallisessa ympäristössä. Ruokailun jälkeen oppilailla on hyvä olla 10–15 minuutin ulkoiluhetki ennen oppitunnin alkamista. Lounaan lisäksi oppilaille pitää pystyä järjestämään mahdollisuus ravitsevaan välipalaan, mikäli oppitunnit venyvät yli kolme tuntia lounaan jälkeen. (Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2008, 5.)

Lounaan suunnittelussa käytetään valtion ravitsemusneuvottelukunnan ravitsemussuosituksia. Ravitsemussuosituksen painopiste on vähärasvaisuudessa, rasvan laadussa, vähäsuolaisuudessa, täysjyvävalmisteiden, kasvisten, hedelmien ja marjojen runsaassa ja monipuolisessa käytössä sekä lihan ja kalan monipuolinen valikoima. Kouluaterian tulisi täyttää noin kolmasosan lapsen tai nuoren päivittäisestä energian tarpeesta. Taulukossa 2 on näytetty miten paljon energiaa kouluruoasta nuorten tulisi saada eri ikäryhmittäin. (Lintukangas, Manninen, Mikkola-Montonen, Palojoiki, Partanen & Partanen 2007, 93.)

Taulukko 2. Koulussa tarjottavan aterian energiasisältö (Lintukangas, ym. 2007, 93.)

	Työtöt		Pojat	
Ikä v.	MJ	Kcal	MJ	Kcal
7 - 10	2,2 - 2,4	520 - 570	2,4 - 2,8	580 - 660
11 - 14	2,5 - 2,9	590 - 680	2,8 - 3,2	675 - 770
15 - 17	2,9 - 3,0	690 - 700	3,4 - 4,0	810 - 960

Rauman kaupunki on laatinut annosteluohjeet (Kuvio 1.). palvelukeittiöille, jonka mukaan he tilaavat ruokaa tuotantokeittiöltä. Annoskoot ovat keskimääräisiä ja vaihtelevat lasten iän mukaan. Oppilaiden toivottaisiin syövän annosteluohjeiden mukaisesti, jotta päivittäinen energiantarve täyttyisi.

Kuvio 1. Koululaisen esimerkkiannos annosteluohjeiden mukaan

4.1 Kouluateria on päivän virkistyshetki

Kouluateriassa melkein yhtä tärkeää kuin ravintosisältö, on maukkaus ja esteettisyys. Oppilailla pitää olla mahdollisuus nauttia ateria rauhassa, ilman kiirettä ja turhaa hälinää. Vaaditaan koko koulun henkilöstön panosta, jotta saadaan ateria-hetkestä mahdollisimman hyvä oppilaille sekä henkilökunnalle. Lopullinen vastuu aterian täysipainaisuudesta ja ruokasalin viihtyvyydestä on kuitenkin rehtorilla ja ruokapalvelun henkilöstöllä. Tarvitaan opettajia valvomaan lasten ruokailua ja mahdollisesti puuttumaan häiriötilanteisiin, sekä toimimaan esimerkkinä oppilaille ruokailutavoissa. Ruokailuympäristön viihtyisyys on merkittävä osa ruokailua ja ateriahetkeä. (Lintukangas, ym. 2007, 91.)

Vaikka puitteet kouluaterialla olisivat todella hyvät, niin viimekädessä kuitenkin oppilas tekee itse päätöksen, syökö hän koulussa. Mitä vanhemmaksi lapset tulevat, sitä enemmän heidän tapoihin ja ruokailuun vaikuttaa yhteisön paine. Erityisesti tytöt ovat nykypäivänä herkkiä kauneusihanteille, tästä johtuen he voivat jättää koko aterian syömättä tai syödä vaikka pelkästään näkkileipää. Seurauksia aterian pois jättämisellä on verensokerin lasku, joka houkuttelee koulun jälkeen kioskille ja makeisautomaateille ostoksille. Jos oppilas toistuvasti syö kouluaterialla huonosti, hänen ravitsemustila heikkenee sekä sairastuvuus ja väsymys kasvavat. Tämä johtaa yleensä poissaoloihin koulusta, joka taas johtaa siihen, että oppilas jää jälkeen koulutehtävissä. Kouluruokailulla on suuri rooli oppilaan omaan terveyteen ja hyvinvointiin, sekä sosiaalisten taitojen oppimiseen. (Lintukangas, ym. 2007, 92.)

Vuonna 2003 tehtiin tutkimus, jossa tutkittiin ylä-asteikäisten nuorten suhtautumista koulu-ruokaan. Yksi osa tutkimusta oli, että selvittää mitkä oppilaat todellisuudessa söivät koulu-aterialla. Oppilaita tutkimuksessa oli 3028, ja kyselyyn vastasi 2699 oppilasta, jotka olivat käyneet kyseisenä päivänä syömässä ruokalassa. Tästä jo voi päätellä, että 10,9 prosenttia ei edes käynyt syömässä koulupäivän aikana. Vastanneista tyttöjä oli 49 prosenttia ja poikia 51 prosenttia. Ruokalassa käyneistä oppilaista 95 prosenttia söi pääruokaa, maitoa tai piimää joi 51 prosenttia, leipää söi 58 prosenttia, mutta salaattia lautaselleen valitsi vain 47 prosenttia. (Urho & Hasunen. 2003, 25 – 26.)

4.2 Lapsen ja nuoren ruokailutottumuksiin vaikuttavat tekijät

Ravitsemus- ja ruokailutottumukset ovat tärkeä osa lapsen kehitystä ja kasvua. Vanhempien vastuulla on ohjata ja kasvattaa lapsia terveelliseen syömiseen jo pienestä pitäen. Hyvien lapsuusajan ruokatottumusten varaan on helpompaa rakentaa terveellisiä ruokailutottumuksia aikuisiälle. Terveellisen syömisestä perustan luomisessa on perhe ja koulu tärkeässä roolissa. Sosiaalisella ympäristöllä on vaikutusta lasten syömiskäyttäytymiseen. Sosiaaliset tekijät voidaan jakaa kahteen suurempaan ryhmään, sosioekonomisiin ja sosiokulttuurisiin tekijöihin. Näitä molempia esiintyy väestötasolla, sekä yksilöiden välittömässä elinympäristössä, kuten kouluissa ja perheissä. (Ollila, Forsman & Absets, 7.)

4.2.1 Sosiaaliekonominen asema

Sosiaaliekonominen asema määritellään yleisimmin koulutustason, varallisuuden ja tulotason mukaan. Sosioekonominen asema ei suoraan vaikuta ruokailutottumuksiin, vaan enemmänkin terveyteen ja terveyskäyttäytymiseen, joka on sidoksissa ravintoon. Kolme tärkeää tekijää, joiden kautta sosiaaliekonominen asema vaikuttaa terveyteen, ovat ympäristön altisteet, terveydenhuolto sekä terveyskäyttäytyminen. Korkeampi tulotaso parantaa yksilön mahdollisuuksia asianmukaisen terveydenhuollon, ravitsemuksen, asunnon ja koulutuksen hankintaan. Ammatin yhteys näkyy selkeästi työssäkäyvien ja työttömien välillä, työssäkäyvät ovat terveempiä kuin työttömät. Yleisesti voidaan sanoa, että alemman sosioekonomiseen asemaan kuuluvat elävät epäterveellisemmin. Näillä epäterveellisillä tavoilla on yhteys ruokailutottumuksiin ja ylipainoon. Vanhempien sosioekonominen tausta vaikuttaa vahvasti lapsen ja nuoren hyvinvointiin. Alemman sosioekonomisen aseman omaavissa perheissä ei ole tarjota lapselle riittävän terveellistä ravintoa. Vanhempien alhainen tulotaso, koulutustaso ja ammatti ovat yhteydessä lasten ja nuorten vähäisemmän vihannesten ja hedelmien kulutukseen. (Ollila ym. 2013, 12 - 13.)

4.2.2 Sosiokulttuuriset tekijät

Ihmisillä on erilaisia käsityksiä ruokailusta ja ruokailuun liittyvistä tavoista, ne vaihtelevat yksilöiden ja erilaisten kulttuurien välillä. Näitä voidaan katsoa sosiaalikulttuurisiksi tekijöiksi, eräänlaisiksi sosiaalisiksi normeiksi. Aikaisemmin ruoka on ollut enemmän vain ravintoa, mutta nykyään ravintoon liitetään paljon muutakin. Sukupuoliroolit, sosiaalinen viehätysvoima, terveys ja painoa koskeva mielikuva vaikuttavat kaikki ruokailutottumuksiin. Varsinkin nuoret ovat herkkiä erilaisille mielikuville ja haluavat samaistua muihin omanikäisiin kavereihin. Elintarvikkeiden mainonnassa hyödynnetään paljon mielikuvia. Tuotteet ovat pienessä osassa, mutta mielikuva mikä halutaan kuluttajan saavan tuotteen käytöstä, on suuri. Markkinoinnilla luodaan myönteisiä kuvia mainostetuista tuotteista. Mainonnalle altistuminen on yhteydessä lasten ja nuorten käsitykseen ravinnosta ja ruokailutottumuksista. Ruoan syöminen on monelle yleensä mielihyvän lähde, lapsilla ja nuorilla neurologinen ja kognitiivinen kehitys on kesken, joten he valitsevat mieluiten välittömän hyödyn kaukaisemman hyödyn sijasta. Lapsilla ja nuorilla itsesääätelykyky ei ole vielä kokonaan kehittynyt, vaikkakin eroja on huomattavasti yksilöiden välillä. Nämä kaikki ovat syitä siihen miksi lapset ja nuoret ovat herkempiä ruoan ja syömiseen liittyvien mielikuvien vaikutuksille. Lapsille ja nuorille on erittäin tärkeää, että kotona ja koulussa on hyvät mallit oikeanlaisille ruokailutottumuksille. (Ollila ym. 2013, 14.)

5 Koulun koon ja sijainnin vaikutus

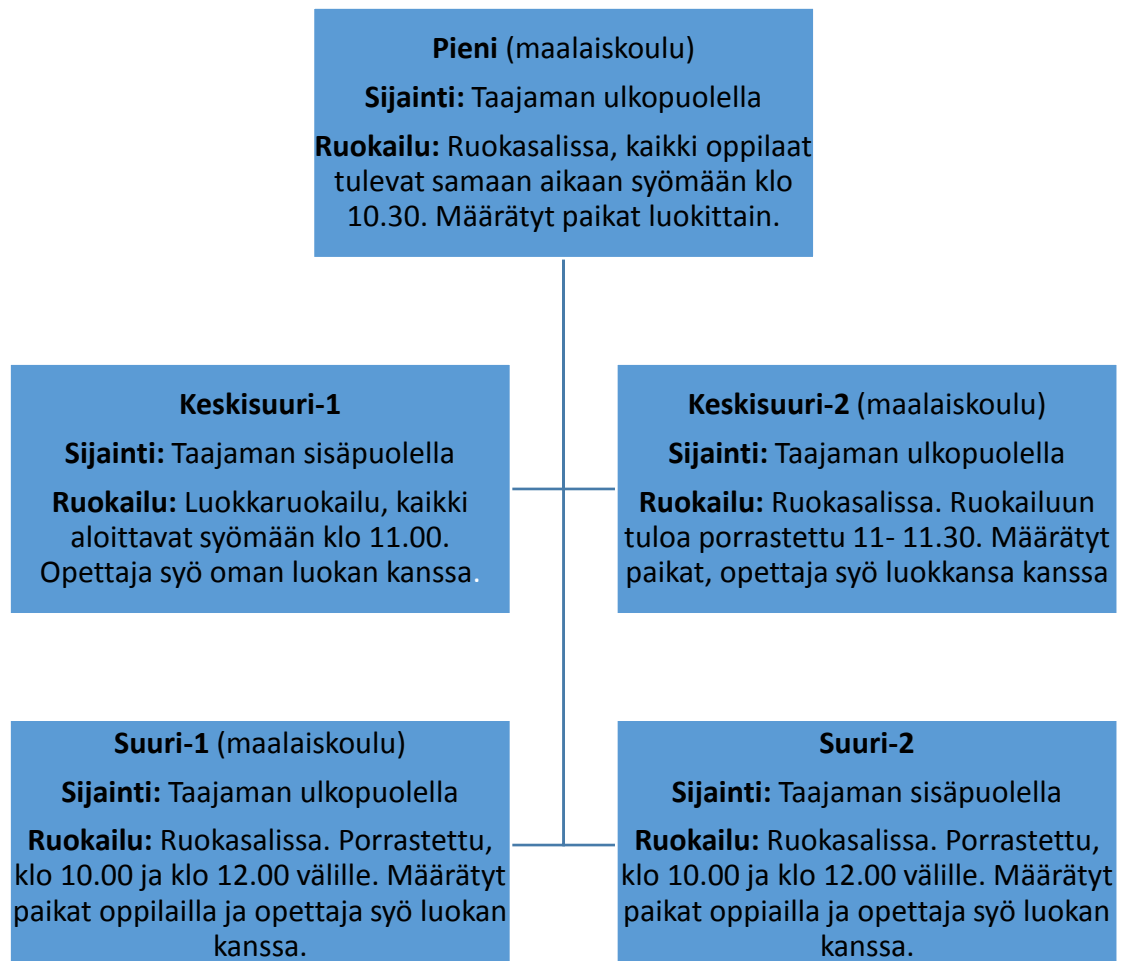
Tutkimuksen tarkoitus on tutkia onko koulun koolla ja sijainnilla vaikutusta kouluruokailuun. Tutkimusta olen lähtenyt rakentamaan hypoteesien pohjalta, jotka olen saanut toimeksiantajalta. Syödäänkö pienissä kouluissa ”paremmin” kuin isoissa? Onko maaseutukouluissa salaatin syöjiä vähän, mutta kaikki juovat maitoa? Ovatko isojen koulujen ruokailutilanteen meluisia ja vaikuttaako se kouluruoan syömisen vähenemiseen. Ruokapalvelujohtajaa ihmetytti ruoan menekin määrä, mikä vaihtelee paljon eri koulujen välillä, vaikka oppilasmäärät ovat samoja. Tutkimuksen tavoitteena on tutkia Rauman alueen koulujen eroja pienten ja suurten koulujen välillä, sekä sitä miten eri koulujen oppilaat kokevat kouluruokailutilanteen. Rauman kouluihin tulee kaikkiin sama ruoka, koska ruoan valmistus on keskitetty tuotantokeittiöille.

Pohdin kauan tutkimusmenetelmän valintaa ja tulin siihen tulokseen, että olen osittain käyttänyt työssäni molempia tutkimusmenetelmiä, niin laadullista kuin määrällistä. Tietoperustassa tutkin kouluruokailua ilmiönä, ja miten se on muuttunut viime vuosien aikana. Koulun koon kasvun vaikutuksia ei ole tutkittu kouluruoan näkökulmasta vielä lainkaan, joten tutkin kouluruokailua nykypäivänä. Ilmiön tutkimiseen haastattelin (Liite 1.) opetusneuvos Marjaana Mannista, joka on aktiivinen kouluruoan puolestapuhuja. Haastattelua käytin lähteenä tietoperustassa.

Tutkimuskohteena piti aluksi olla kaikki Rauman alueen koulut, mutta opettajien ajanpuutteen vuoksi, jouduin valitsemaan viisi koulua. Kaikki viisi koulua ovat ala-asteita (Kuvio 2.), joista kaksi on suuria kouluja (suuri-1 ja suuri-2) ja kaksi keskisuurta (keskisuuri-1 ja keskisuuri-2) koulua sekä yksi pieni koulu. Keskisuuri-2 ja pieni koulu sijaitsee taajama-alueen ulkopuolella, keskisuuri-1 koulu taajaman sisäpuolella. Toinen suuri-2 koulu sijaitsee lähellä ydinkeskustaa. Suuri-1 koulu sijaitsee taajamassa, mutta kaukana ydinkeskustasta. Pieni koulu ja keskisuuri-2 koulu sijaitsevat lähekkäin ja koulun oppilaat ovat hallintomuodoiltaan samankaltaiselta asuinalueelta. Keskisuuri-1 koulu ja suuri-2 koulu sijaitsevat lähekkäin ja koulun oppilaita tulee samoilta asuinalueilta. Neljässä näistä kouluista on ruokasali ja keskisuuri-1 koulussa toimii luokkaruokailu.

Haastattelin puhelimitse tutkittavien koulujen ruokapalveluvastaavia, miten he ovat järjestäneet ruokailun kouluissaan. Suurissa kouluissa ruokailut on porrastettu, molemmissa kouluissa ruokailu alkaa kymmeneltä ja viimeinen luokka tulee syömään noin kahdeltatoista. Suurissa kouluissa toimii molemmissa esiopetusryhmä, mikä tuo vielä 20 oppilasta lisää ruokailuun. Suurten koulujen ruokasaleissa jokaiselle luokalle on varattu omat paikat ja luokan opettaja ruokailee oman luokkansa kanssa. Pienen koulun ruokailu alkaa 10:35,

kaikki luokat tulevat samaan aikaan syömään. Jokaisella luokalla on omat pöydät ruokasalissa, opettaja ruokailee oman luokkansa kanssa. Keskisuuri-2 koulussa on ruokailua porrastettu hieman, ensimmäiset tulevat syömään 11.00 ja viimeiset 11.30. Keskisuuri-1 koulussa on luokkaruokailu, ruokakärryt viedään luokkiin noin 10.45. Luokat aloittavat ruokailun noin 11:00, joten kaikki oppilaat syövät samaan aikaan. Kaikissa kouluissa ruokapalvelun työntekijät valvovat ruoan ottamista linjastosta, pienet koulut ovat yksisarjaisia ja suuret koulut vähintään kaksisarjaisia. Yksisarjaisilla kouluilla tarkoitetaan kouluja joissa on yksi luokka kutakin ikäryhmää kohden, kaksisarjaisissa kouluissa on monta luokkaa ikäryhmää kohden. Kaksisarjaiset luokat on eritelty kirjaimilla, esimerkiksi 1a lk. ja 1b lk. Rauman jäljelle jäävät koulut tekevät kouluruokailukyselyn seuraavan vuoden aikana, osa syksyllä ja osa keväällä.

Kuvio 2. Tutkittavat koulut

5.1 Kvantitatiivinen tutkimus

Kvantitatiivinen tutkimus eli määrällinen tutkimus, jonka perusideana on kysyä pieneltä joukolta tutkimusongelmaan liittyviä kysymyksiä. Kvantitatiivinen tutkimus perustuu mittaamiseen, ja tarkoituksena on tuottaa perusteltua, luotettavaa ja yleistä tietoa. Pienen joukon eli otoksen vastaajien edellytetään edustavan koko joukkoa. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa käsitellään tutkimuksen tulosta tilastollisin menetelmin. Määrällisen tutkimuksen lähtökohtana käytetään tutkimusongelmaa, johon haetaan ratkaisua. Määrällinen tutkimus toteutetaan eräänlaisena prosessina, missä jokainen vaihe vaikuttaa toiseen. Kysymykset tulee harkita tarkkaan virheiden välttämiseksi. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa on muutama erityisongelma, siinä pyritään yleistämään tutkimustuloksia. Kysely teetetään pienelle joukolle ja tuloksista vedetään yleiset johtopäätökset. Suuri virhe voi tapahtua jos kohderyhmä on väärä, jolloin se antaa virheelliset tulokset, sekä väärät johtopäätökset. Kohde-ryhmän, joille tutkimus teetetään, kannattaa olla suurempi kuin toivotut vastaukset, koska aina joku jättää vastaamatta kyselyyn. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa voidaan käyttää myös haastattelua, mutta kysymykset tulee olla etukäteen suunniteltu ja kaikille samat. (Kananen 2008. 10 - 13.)

5.2 Kyselylomake ja lomakkeen rakentaminen

Kyselylomake on perinteinen ja helppo tapa kerätä tutkimusaineistoa. Kyselylomakkeilla on kerätty tietoa jo 1930-luvulta lähtien. Kyselylomakkeen aineistonkeruussa on paljon tapoja, tutkija itse voi toimia kokeenjohtajana, mutta joskus kokeenjohtaja voi olla joku muu, kuten luokanopettaja. Voidaan laatia myös postikysely, jossa vastaaja toimii itsenäisesti saamiensa ohjeiden pohjalta. Kyselylomaketta laatiessa tulee olla huolellinen ja miettiä, mitä kohderyhmää vastaajat edustavat. Lomakkeen kysymykset eivät saa olla johdattelevia, vaan yksiselitteisiä ja helposti ymmärrettäviä. (Aaltola & Valli. 2007, 102–103.)

Lomake yleensä kannattaa aloittaa taustakysymyksillä, kuten vastaajan sukupuolella ja iällä, ne toimivat samalla lämmittelykysymyksinä, joihin vastaajan on helppo vastata. Taustakysymysten jälkeen tulee yleensä peruskysymyksiä. Vaativammat kysymykset kannattaa laittaa lomakkeen loppuun, näin varmistetaan että vastaaja ei väsy heti kyselyn alussa. Kyselylomakkeen pituudessa kannattaa ottaa huomioon kohderyhmän ikä, jos kohderyhmänä on lapsia tai nuoria lomake kannattaa pitää yhden sivun mittaisena. Kyse-lylomakkeen ollessa liian pitkä, vastaaja kyllästyy ja pitkästyä, eikä vastattava tieto ole

enää luotettavaa. Käytetty kieli on merkittävä osa kyselyä, kysymykset kannattaa muotoilla niin, että vastausvaihtoehdot ovat vastaajalle henkilökohtaisessa muodossa. (Aaltola & Valli 2007, 103–105.)

Kyselylomakkeen tein webropol- ohjelmalla, lähdin rakentamaan kyselylomaketta (Liite 4.) edellä mainittujen ohjeiden perusteella. Kysymysten muotoilussa otin huomioon vastaajien laajan ikäryhmän. Kysymykset tulee asettaa niin, että siihen osaa vastata ensimmäisellä luokalla oleva, mutta kuitenkin niin, että ei aliarvioitaisi yhdeksäsluokkalaisia. Kyselylomakkeen ideana oli järjestelmällisyys, halusin johdatella oppilaan kouluruokailutilanteeseen, jotta hän pystyisi johdonmukaisesti vastaamaan lomakkeen kysymyksiin. Taustakysymykset rakentuivat vastaajan sukupuolen ja koululuokan perusteella. Vastaajan iällä ei tässä kyselyssä ole merkitystä, koska vastauksia vertaillaan oppilaan luokan ja koulun perusteella. Asettelin kysymykset kysymysmuotoon, koska ajattelin sen olevan lapselle helpompi tapa vastata ja ymmärtää kysymykset. Annoin kysymyksille valmiit vastausvaihtoehdot, ne helpottavat oppilaiden vastaamista, koska joukossa saattaa olla sellaisia, jotka eivät vielä osaa kirjoittaa. Peruskysymykset koskivat kouluruokaa: kuinka usein oppilas syö kouluruokaa ja syökö hän salaattia ruoan kanssa. Valmiita vastausvaihtoehtoja on neljä jokaisessa kysymyksessä. Seuraavat kysymykset koskivat ruokailuympäristöä ja sen viihtyvyyttä, siinä vastausvaihtoehtoina olivat vain kyllä ja ei. Lopussa oli vielä kaksi monivalintakysymystä ja yksi avoin kysymys. Kaikki muut kysymykset olivat pakollisia, paitsi viimeinen avoin kysymys, Avoimeen kysymykseen vastaaminen on hankalaa pienemmille oppilaille, joten en laittanut sitä pakolliseksi. Muokkasin lomaketta niin että se on helppo tehdä. Suurensin vastausvaihtoehtojen pallukoita suuremmiksi, mikä vähentää virheellisiä painalluksia, valitsin taustaksi hienon vihreän kuvan, joka tekee lomakkeesta pirteän ja iloisen ja lomakkeen lopussa vielä kiitin vastauksista.

Testautin kyselylomaketta viidellä lapsella, he tekivät testin ja antoivat palautteen. Palautteen perusteella muokkasin kyselylomaketta (Liite 2.) vielä paljon. Muutin vastausvaihtoehtojen laajuutta ja tarkensin kysymysten muotoilua. Eräs yhdeksäsluokkalainen poika oli ihmetellyt lomakkeen tarkoitusta ja se antoi hyvän vinkin laatia ohje ja kertomus miksi kysely teetetään. Testattavien koulujen rehtorit ja toimeksiantaja antoivat myös palautetta kyselylomakkeesta.

5.3 Tutkimuksen toteuttaminen

Kyselylomakkeen rungon ollessa valmiina, sovin toimeksiantajan kanssa tapaamisen Rauman opetushallituksen perusopetusjohtajan kanssa. Keskustelimme siellä tulevasta kyselystä ja käytännön järjestelyistä. Alkuperäisessä suunnitelmassa oli, että kyselyyn osallistuu kaikki Rauman alueen koulut. Perusopetusjohtaja oli kuitenkin sitä mieltä, että kaikkia kouluja ei voida sitouttaa tähän enää tässä kohtaa vuotta. Raumalla on useassa koulussa sisäilmaongelmia, jotka ovat aiheuttaneet erilaisia muutoksia järjestelyissä. Näistä kouluista ei tällä hetkellä saa luotettavaa tutkimustulosta, joten jouduin valikoimaan otantani jo tässä kohtaa. Päätettiin kuitenkin toteuttaa kysely kaikkiin kouluihin seuraavan vuoden aikana. Tutkimukseen osallistuville koulujen rehtoreille perusopetusjohtaja lupasi ilmoittaa seuraavassa rehtorien kokouksessa. Lupasin itse ottaa koulujen rehtoreihin yhteyttä ja vierailla jokaisessa koulussa. Kyselyn aikatauluksi sovittiin huhtikuun alku ja vastausajaksi kaksi viikkoa. Tutkimuslupahakemuksen lupasin toimittaa hänelle hyväksyttäväksi maaliskuun lopulla.

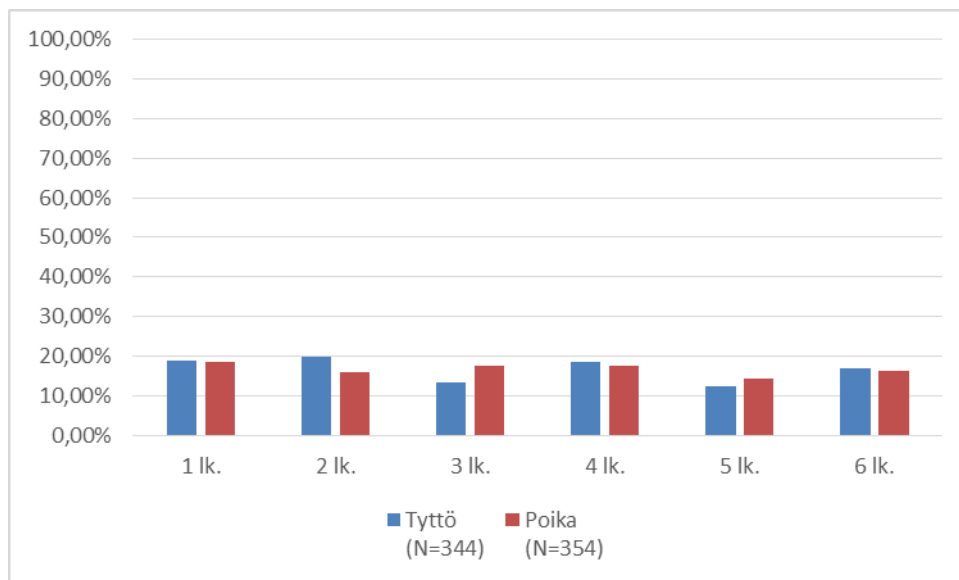
Seuraava vaihe oli ottaa yhteyttä tutkittavien koulujen rehtoreihin. Yksi kouluista oli minun oma työpaikkani, joten oli luontevaa keskustella asiasta ensin tämän koulun rehtorin kanssa. Sain häneltä vinkkejä ja kannustusta, miten minun kannattaisi lähestyä muiden koulujen rehtoreita. Lähetin kaikille koulun rehtoreille sähköpostia (Liite 3.), siinä kerroin itsestäni ja tulevasta tutkimuksesta. Pyysin lupaa vierailla kouluissa, sekä sopivia ajankoh-
tia vierailulle. Sähköpostiin vastasi yksi kouluista ja hänen kanssa sain sovittua heti ta-
paamisajankin. Toiset koulut eivät reagoineet lähettämäni postiin, johtuen siitä, että esitin
asiani väärästä näkökulmasta. Kerroin tutkimuksesta vain omasta puolestani, olisi pitänyt
esittää asia niin, että tällainen kysely tullaan teettämään kaikille kouluille ja että he ovat
ensimmäisiä. Lähestyin rehtoreita omana itsenäni, vaikka minun olisi pitänyt lähestyä hei-
tä ruokapalvelun toimesta, näin olisin ollut uskottavampi. Raumalla on paljon oppilaitoksia,
sekä opettajankoulutuslaitos, joten kyselyitä ja tutkimuspyyntöjä tulee todella paljon ja
alueen opettajat ovat jo hieman kyllästyneitä erilaisiin tutkimuksiin ja kyselyihin. Tästä en
kuitenkaan lannistunut, vaan lähetin uuden sähköpostin kaikille ja kerroin asiaani tarken-
nusta, että kaikki koulut jossain kohdassa joutuvat vastaamaan kouluruokakyselyyn. Sen
postin jälkeen sainkin vastauksia, sekä sain sovittua jokaiseen kouluun vierailu-ajat.

Maaliskuun viimeisen viikon aikana vierailin neljässä koulussa, yhden koulun kanssa so-
vittiin vierailu myöhemmäksi keväälle. Kouluissa vierailu oli tärkeää työn kannalta, oli hel-
pompia analysoida tuloksia, kun on nähnyt tutkimukseen osallistuvien koulujen ympäristöt.
Keskustelin koulujen rehtorin ja opettajien kanssa tutkimuksesta, kyselystä sekä koulu-
ruokailusta yleensä. Kyselin hieman heidän koulun ruokailutapoja ja, miten he ovat ruokai-

lutilanteen järjestäneet. Sain heiltä hyvää palautetta kyselylomakkeesta, joiden pohjalta muokkasin kyselyä (Liite 4.) vielä ennen kyselyn alkua. Koulujen rehtorit pyysivät kyselystä testilinkkiä, joten annoin heille viikkoa ennen kyselyjakson alkua linkin, minkä kautta he pystyivät testaamaan ja harjoittelemaan sen käyttöä. Maaliskuun viimeisenä päivänä resetoitin kyselyn vastaukset ja lähetin linkin rehtoreille sähköpostilla (Liite 3.). Sähköpostiin kirjoitin ohjeet, jotka opettaja kertoisi oppilaille ennen kyselyyn vastaamista, vastausaika oli kaksi viikkoa. Vastausajan puolesta välissä lähetin koulujen rehtoreille postia, jossa kerroin saapuneista vastauksista ja pyysin heitä muistuttamaan luokkien opettajia kyselystä. Viimeisenä päivänä lähetin aamulla vielä postia rehtoreille, kerroin saapuneiden vastausten lukumäärän, sekä kannustin vielä viimeisenä päivänä vastaamaan kyselyyn. Vastausajan päätyttyä lähetin jokaiselle koululle oman koulun oppilaiden vastaukset sekä kiitin hyvästä yhteistyöstä. Tutkimustulokset olen luvannut esitellä koulujen rehtoreille syksyllä järjestettävässä rehtoreiden kokouksessa.

6 Tulokset

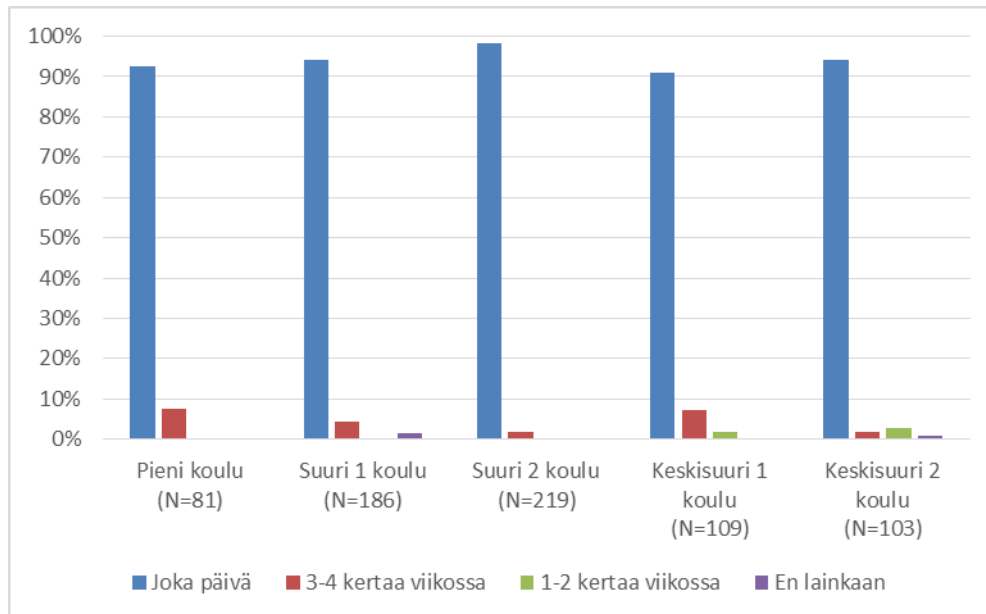
Tutkimustuloksia lähdin avaamaan kyselystä saatujen vastausten pohjalta. Vertailin vastauksia eri koulujen välillä. Kyselyyn vastanneita oli todella paljon, vastausprosentti oli 85. Vastanneista tyttöjä oli 49 prosenttia ja poikia 51 prosenttia (Kuvio 3.). Ensimmäisen luokan oppilaita oli 19 prosenttia, toisen luokan oppilaita 18 prosenttia, kolmannen luokan oppilaita 16 prosenttia, neljännen luokan oppilaita 18 prosenttia, viidennen luokan oppilaita 14 prosenttia ja kuudennen luokan oppilaita 17 prosenttia. Vastauksen olivat jakautuneet viiden koulun kesken seuraavasti; pienen koulun vastausprosentti oli 12, keskisuurten koulujen prosentit 16 ja 15 sekä suurten koulujen vastausprosentit olivat 27 ja 31. Ruokasalissa vastanneista kouluista ruokaili 84 prosenttia ja omassa luokassa 16 prosenttia.

Kuvio 3. Vastaajien sukupuoli ja luokat.

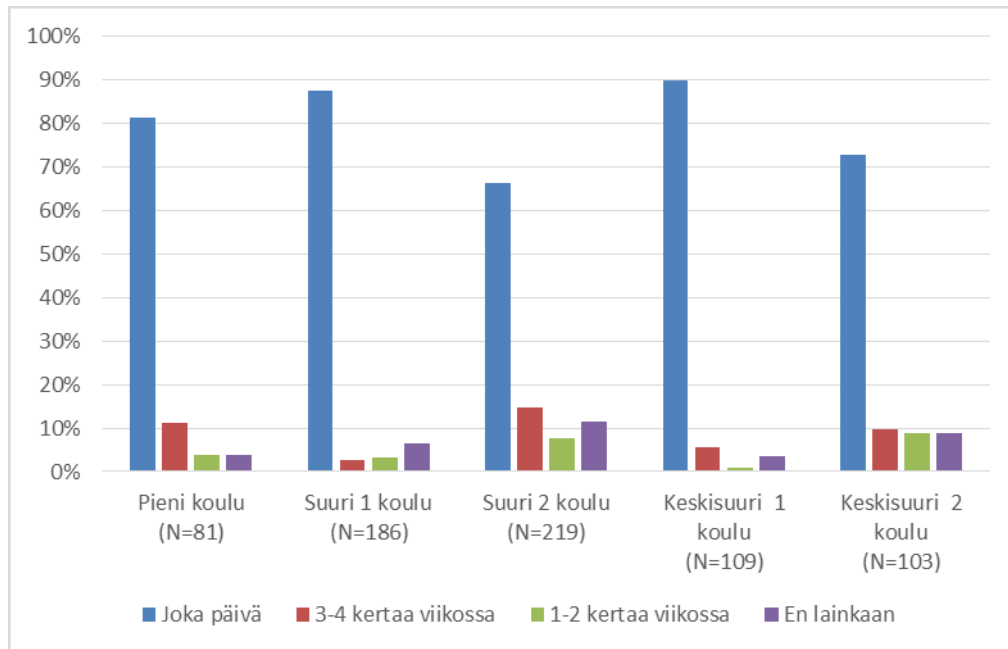
6.1 Kouluruokailu

Tutkimustulosten perusteella suurimmassa osassa kouluja lapset syövät joka päivä kouluruokaa (Kuvio 4.). Joka päivä koulussa syövien prosentti oli 94 kaikista vastauksista. Eniten en lainkaan-vastauksia tuli keskisuuri-1 koulusta ja suuri-1 koulusta. Viikossa 3–4 kertaa syövät-vastauksia oli eniten pienessä koulussa ja keskisuuri-1 koulussa. 1–2 kertaa viikossa syöviä lapsia oli ainoastaan keskisuurissa kouluissa. Lapset jotka olivat vastanneet, että eivät syö lainkaan kouluruokaa olivat kirjoittaneet avoimeen kenttään ruoan olevan pahaa (3 vastaajaa) ja syövänsä vain näkkileipää (1 vastaaja).

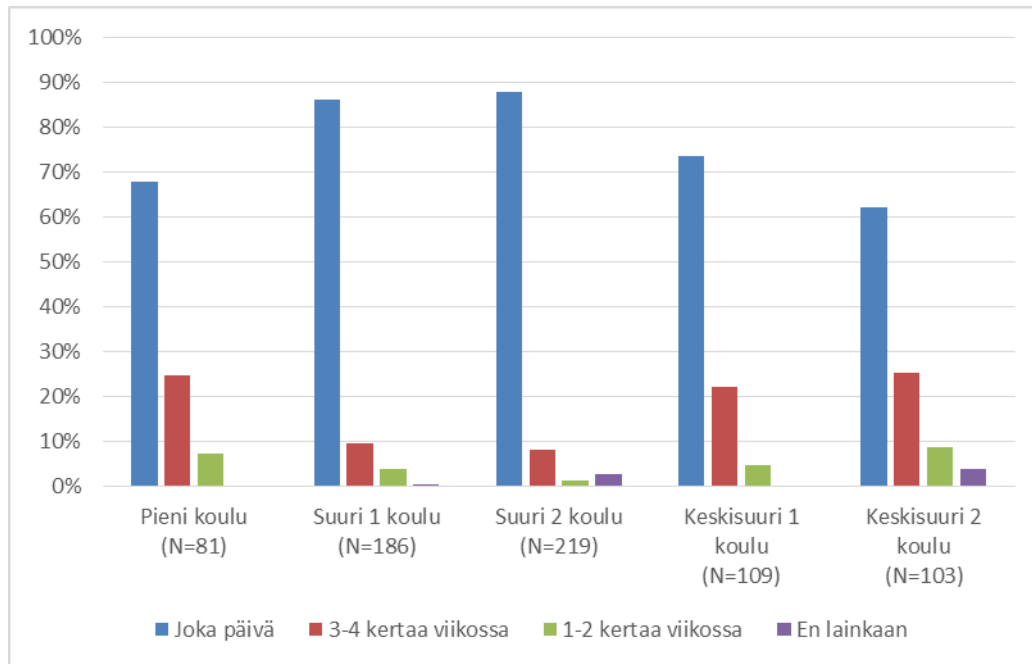
Kuvio 4. Kuinka usein syöt koulussa tarjottavaa ruokaa.

Seuraavassa kysymyksessä kysyttiin kuinka usein lapset joivat ruoan kanssa maitoa (Kuvio 5.). Kaikista vastauksista 78 prosenttia joivat joka päivä maitoa. Eniten en lainkaan-vastauksia oli suuri-2 ja keskisuuri-2 koulussa. Suuri-2 koulussa oppilaat joivat maitoa myös vähiten joka päivä. Vastaukset olivat jakautuneet eniten eri vastausvaihtoehtojen välillä kyseisessä koulussa. Oppilaat jotka olivat vastanneet, etteivät juo lainkaan maitoa olivat avoimeen kenttään kirjoittaneet selityksen asiaan. Suurin osa oli allergisia maidolle (12 vastaajaa), eivät tykänneet maidosta (11 vastaajaa), kertoivat juovansa jotain muuta kuin maitoa (8 vastaajaa), esimerkiksi vettä tai piimää.

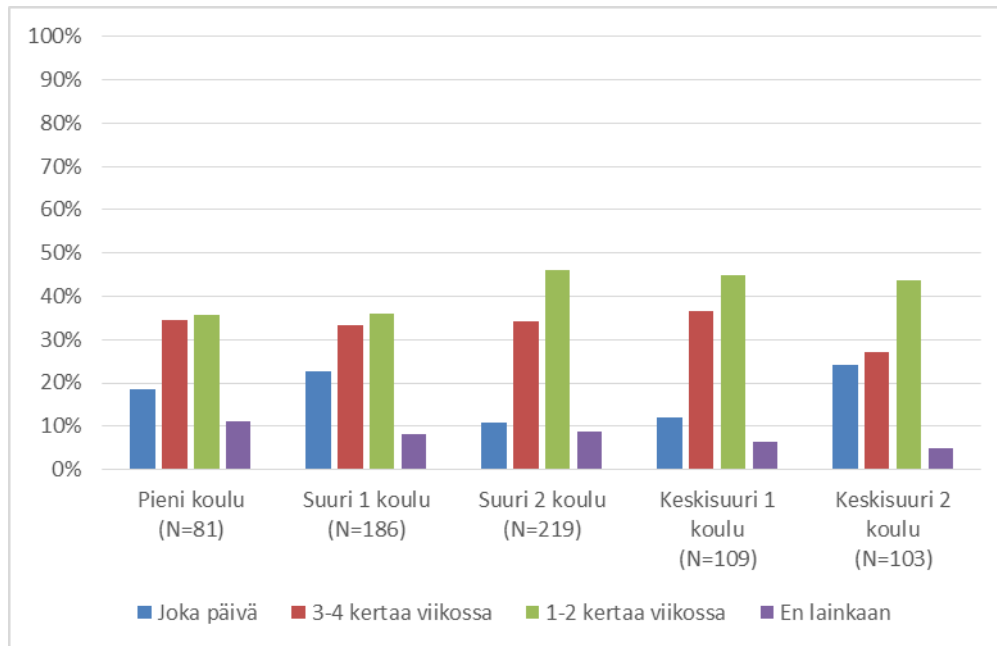
Kuvio 5. Kuinka usein juot kouluruoan kanssa maitoa

Joka päivä kouluruoan kanssa salaattia syöviä lapsia oli kaikista vastanneista 79 prosenttia (Kuvio 6.). Eniten en lainkaan-vastauksia tuli keskisuuri 2 koulusta. Pienessä ja keskisuurissa kouluissa oli eniten 3-4 kertaa viikossa-vastanneita oppilaita. 1-2 kertaa viikossa-vastauksia oli eniten suuri-2 ja keskisuuri-2 koulussa. Oppilaat olivat perustelleet avoimeen kenttään miksi he eivät syö salaattia, suurimman osan mielestä se on pahaa (8 vastaajaa) ja he ovat sille allergisia (1 vastaaja).

Kuvio 6. Kuinka usein syöt kouluruoan kanssa salaattia

Viimeiseksi lapsilta kysyttiin kuinka usein kouluaterian kanssa he syövät leipää (Kuvio 7.). Joka päivä leipää syöviä lapsia oli kaikista vastanneista 17 prosenttia. Kaikista vastanneista lapsista 42 prosenttia söivät leipää 1-2 kertaa viikossa. Eniten ”en lainkaan” vastauksia oli pienessä koulussa. Eniten leipää syötiin joka päivä ja 3-4 kertaa viikossa keskisuuri-2 koulussa. En lainkaan vastausten perään lapset olivat perustelleet, etteivät tykkää leivästä (12 vastaajaa), eivät koskaan syö ruoan kanssa leipää (10 vastaajaa), eivät halua (10 vastaajaa) tai eivät jaksaa syödä leipää (6 vastaajaa).

Kuvio 7. Kuinka usein syöt kouluruoan kanssa leipää.

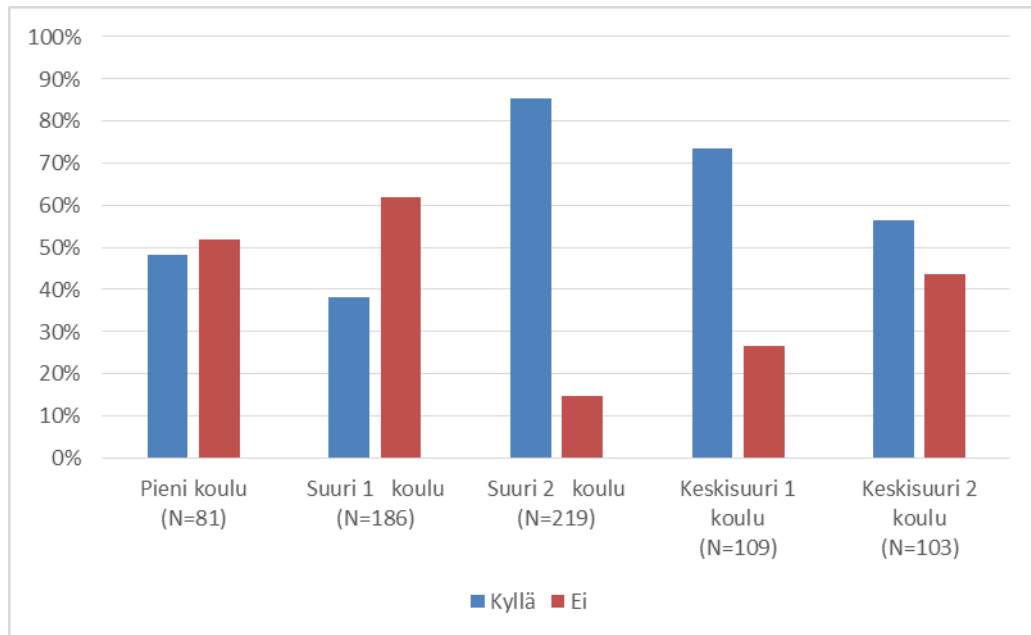
Toimeksiantaja oli huomannut tilattavan ruokien määrän vaihtelevan koulujen välillä. Nannun tuotantokeittiöstä minulle lähetettiin muutaman ruokalajin tilaukset kouluittain. Suurta eroa koulujen välillä en huomannut, mutta tein tutkittavien koulujen ruokamääristä taulukon (taulukko 3.) mistä näkee koulukohtaiset annoskoot. Annoskoot eivät ole luotettavia, koska keskisuuri 1 koulussa on luokkaruokailu, joten annoskoot ovat kyseisessä koulussa selkeästi korkeammat. Toteutuneista ruokamääristä ei ole vähennetty mahdollista hävikkiä. Vertailin toteutuneita annoskokoja suosituksiin, sekä miten ne vaihtelivat koulujen välillä. Salaatin suositeltu annoskoko on 50-60g ja leipää suositellaan syövän 1-2 siivua aterialla. Missään muussa koulussa suositellut annoskoot eivät toteutuneet, paitsi koulussa missä on luokkaruokailu. Ruoka ei todennäköisesti jakaudu tasaisesti kaikkien kesken, vaan toiset lapset syövät enemmän kuin toiset. Tulosten perusteella voin todeta, että lapset eivät syö suositusten mukaisesti, koska annoskoot ovat todellisuudessa huomattavasti pienempiä kuin annosteluohjeessa on suositeltu.

Taulukko 3. Ruokalajien toteutuneet annoskoot kouluittain

Ruokalaji ja suositeltu annoskoko	Pieni koulu	Suuri 1 koulu	Suuri 2 koulu	Keskisuuri 1 koulu	Keskisuuri 2 koulu
Jauhelihakastike, 140g, n. 1,5dl	1,4 dl	1,0 dl	1,0 dl	2,0 dl	1,6 dl
Broileri- pasta vuoka, 230g	210 g	176 g	173 g	277 g	183 g
Kalakeitto 240g, n. 2,5dl	1,7 dl	2,1dl	2.4 dl	2,4 dl	2,7 dl
Kirjolohilaatikko 180g	174 g	132 g	173 g	277 g	183 g

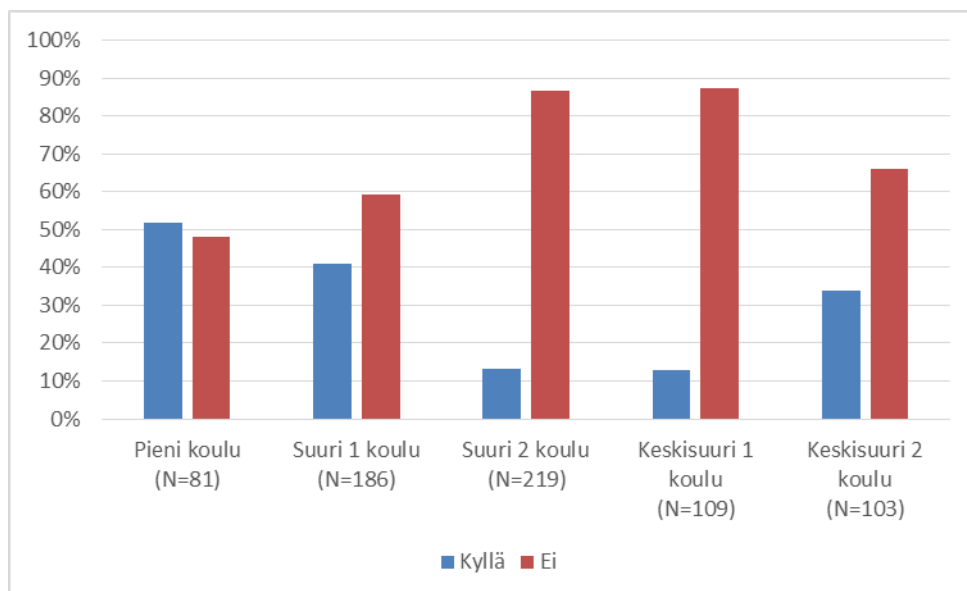
6.2 Ruokailuympäristö ja ruokailun ajankohta

Seuraavissa kysymyksissä kysyttiin oppilaiden ruokailuympäristöön ja ruokailuun liittyviä kysymyksiä. Kaikista vastaajista 62 prosenttia olivat sitä mieltä, että heidän ruokailuympäristö on rauhallinen. Eniten ei-vastauksia tuli suuri-1 koulusta (Kuvio 8.), pienestä koulusta noin puolet olivat sitä mieltä, että on rauhallista ja puolet sitä mieltä että ei ole. Eniten kylä- vastauksia tuli suuri-2 ja keskisuuri-1 koulusta.

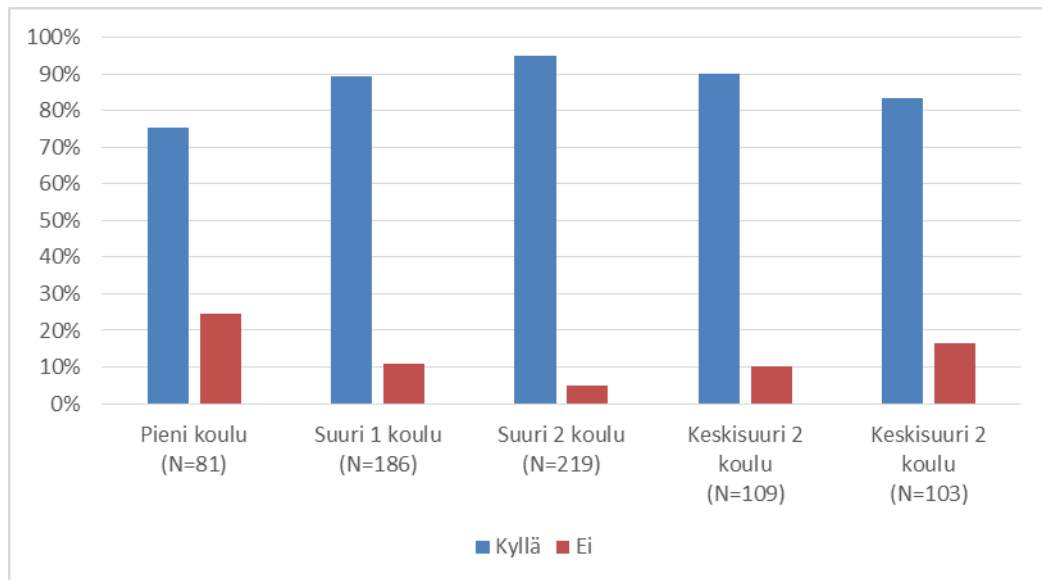
Kuvio 8. Onko ruokailuympäristö rauhallinen.

Halusin myös tietää mitä mieltä lapset ovat ruokajonon pituudesta (Kuvio 8.). Kaikista vastanneista 21 prosenttia pitivät ruokajonoa liian pitkänä. Eniten kyllä- vastauksia tuli pienestä koulusta. Suuri-1 koulusta 41 prosenttia oli sitä mieltä että jono on liian pitkä. Suuri-2 ja keskisuuri-2 koulusta tuli eniten ei-vastauksia. Luokkien välillä oli myös eroja, kolmannen luokan oppilaat vastasivat eniten kyllä-vastauksia.

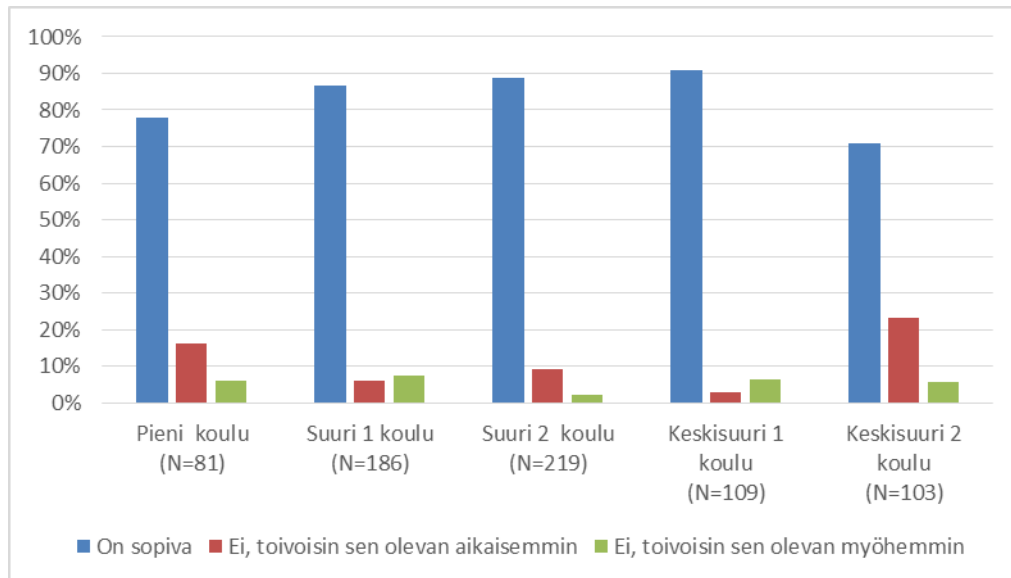
Kuvio 9. Onko ruokajono liian pitkä.

Kaikista vastanneista 89 prosenttia oli sitä mieltä, että ruokailuaika on riittävä (kuvio 10.). Eniten ei-vastauksia tuli pienestä koulusta, siellä 25 prosenttia piti ruokailuun varattua aikaa liian lyhyenä. Suurissa kouluissa tuli vähiten ei-vastauksia. Suurin osa oppilaista jotka pitivät ruokailuun varattua aikaa liian lyhyenä, olivat kolmannen luokan oppilaita. Tyytyväisimpiä ruokatunnin pituuteen olivat kuudennen luokan oppilaat.

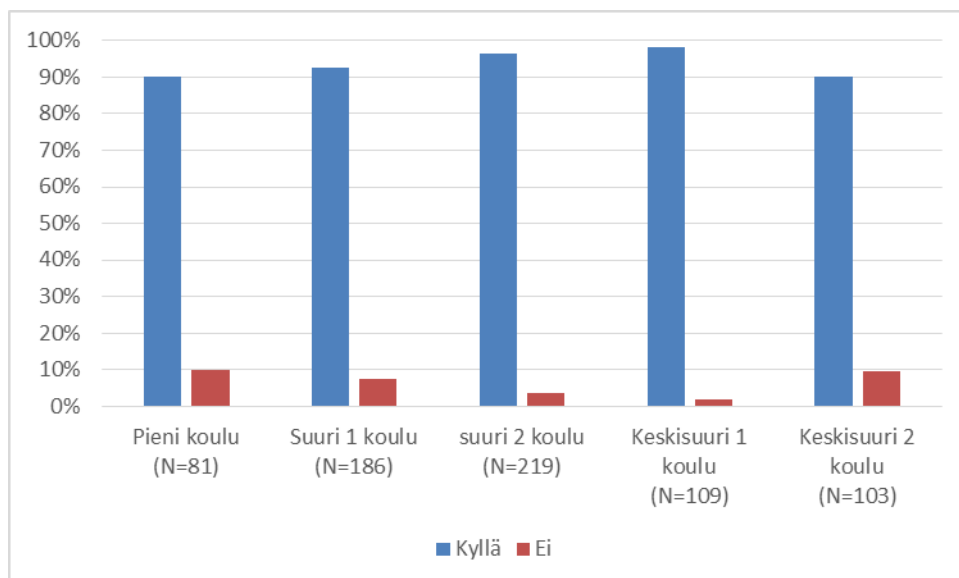
Kuvio 10. Onko ruokailuun varattu aika riittävä.

Kouluruokailun ajankohtaa (kuvio 11.) koskevassa kysymyksessä, kaikista vastanneista 87 prosenttia piti ajankohtaa sopivana. Ruokailuajankohdan aikaistamista toivoi 6 prosenttia kaikista vastanneista, myöhempää ajankohtaa toivoi 8 prosenttia. Suurissa kouluissa oltiin tyytyväisiä ajankohtaan, kun taas pienessä ja keskisuuri-2 koulussa toivottiin eniten ruokailun aikaistamista. Luokkien välillä vastaukset jakautuivat melko tasaisesti, kolmannen luokan oppilaista 12 prosenttia toivoi ruokailun olevan aikaisemmin ja 11 prosenttia myöhemmin.

Kuvio 11. Onko kouluruokailu ajankohta sopiva.

Viimeinen monivalintakysymys käsitteli kouluruoan riittävyyttä (kuvio 12.). Kaikista vastanneista 94 prosenttia oli sitä mieltä, että kouluruokaa on tarjolla riittävästi. Suurin osa oppilaista ketkä olivat sitä mieltä että ruokaa ei ole riittävästi, ovat pienestä koulusta ja keskisuuri-2 koulusta. Luokkien välillä ero on selkeä, viidennen ja kuudennen luokan oppilaat olivat eniten sitä mieltä, että ruokaa ei ole riittävästi tarjolla.

Kuvio 12. Onko kouluruokaa tarjolla riittävästi.

Kyselylomakkeen viimeinen kysymys oli avoin kysymys, mihin oppilaat saivat jättää mielipiteensä kouluruoasta, sekä haluaisivatko he siihen jotain muutosta. Vastauksia tuli 474 kappaletta. Suurin osa vastauksista oli viidennen ja kuudennen luokan oppilailta. Vasta-

uksista poimin ylös ne vastaukset, jotka toistuivat useasti. Eniten moitittiin koulussa tarjottavaa perunaa. Vastaajat (111 vastaajaa) olivat sitä mieltä, että perunat ovat kumimaisia ja kovia. Muutama vastaaja myös toivoi (3 vastaajaa) perunoiden tilalle perunamuusia. Moni lapsi (118 vastaajaa) oli tyytyväisiä kouluruokaan eivätkä halunneet mitään muutosta. Toisten mielestä kouluruoka on pahaa (55 vastaajaa) ja sitä ei voi syödä. Vastaajat myös toivoivat kouluruoalla enemmän pizzaa, kebabia tai hampurilaisia (33 vastaajaa), sekä jotain jälkiruokaa (30 vastaajaa). Vastaajat toivoivat myös useammin makkaraa, lihapullaa ja makaronilaatikkoo kouluruoalle (24 vastaajaa). Muutamia vastauksia olivat että toivotaan rauhallisuutta ruokailuun (2 vastaajaa), sekä hernekeiton hävittämistä koko ruokalistalta (7 vastaajaa). Osa vastaajista toivoi enemmän suolaa ruokaan (2 vastaajaa) ja osalla oli ruoka loppunut kesken ruokailussa (7 vastaajaa). Osa myös toivoi että saisi valita ruokalassa oman paikkansa (2 vastaajaa).

6.3 Tutkimus tulosten luotettavuus

Tutkimuksen tarkoituksena on saada luotettavaa tietoa tutkittavasta joukosta. Luotettavuuden arvioinnissa käytetään validiteetti- ja reliabiliteettikäsitteitä. Molemmat käsitteet tarkoittavat luotettavuutta. Validiteetti tarkoittaa sitä, että tutkitaan oikeita asioita tutkimusongelman näkökulmasta, kun taas reliabiliteetti tulosten pysyvyyttä. Kvantitatiivisessa työssä pitää aina arvioida työn luotettavuutta. Yleensä jos tutkimuksen validiteetti on kunnossa, ei reliabiliteettiin tarvitse juurikaan puuttua, koska validiteetti yleensä takaa reliabiliteetin. (Kananen 2008. 79–81.)

Reliabiliteetilla tarkoitetaan sitä, että jos tutkimus toistettaisiin, niin saataisiin samat tulokset kuin ensimmäisellä kerralla. Mittarin reliabiliteetti voi olla korkea ja tuottaa aina saman tuloksen, mutta mittari voi olla väärä. Mittarilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kyselylomaketta. Reliabiliteetilla on kaksi alakäsitettä, stabiliteetti ja konsistenssi. Kun halutaan mitata työn reliabiliteettia, voidaan tehdä uusintakysely, sitä kutsutaan stabiliteetin mittaukseksi. Stabiliteetti mittaa kyselylomakkeen pysyvyyttä ajassa, sitä voidaan nostaa suorittamalla kyselyitä ajallisesti peräkkäin. Käytännössä opinnäytetöissä ei voida tehdä uusintatutkimuksia, koska se ei ole taloudellisesti tai ajallisesti mahdollista. Konsistenssilla tarkoittaa kysymysten yhtenäisyyttä, se tarkoittaa sitä että mittarin osatekijät eli kysymykset mittaavat samaa asiaa. Validiteetti, mittari on validi jos se mittaa sitä mitä sen pitääkin mitata. Validiteetin voi varmistaa sillä, että käytetään oikeaa tutkimusmenetelmää. Validiteetissa on erilaisia alalajeja, kuten sisäinen validiteetti ja ulkoinen validiteetti. Sisäinen validiteetti tarkoittaa oikeaa syy-seuraus-suhdetta, ulkoinen validiteetti liittyy saatujen tulosten yleistettävyyteen. (Kananen 2008. 79–81)

Reliabiliteetin ja validiteetin todentaminen on yksinkertaista, on tärkeää että tutkimuksen eri vaiheet on dokumentoitu riittävän tarkasti. Ei ole järkevää uusia kyselyitä, vaan vaiheet pitää olla perusteltuja ja dokumentoitu niin tarkasti, että voidaan todeta tutkimus luotettavaksi. Kyselyä laatiessa tulee ottaa huomioon vastaajien ikä, sekä paikka missä he kyselyn tekevät. Tutkimuksessani lapset olivat iältään 7–11 vuotiaita, tämän ikäiset lapset ovat saavuttaneet luku- ja kirjoitustaidon. Lapsi osaa verrata ja suhteuttaa asioita toisiinsa, jos ne liittyvät hänelle tuttuun asiaan. Tässä iässä lapsen ajattelukyky on sidottu lapsen lähiympäristöön. Yli 10-vuotiailla lapsilla kaveripiirin merkitys kasvaa oleellisesti, vastaaminen ystävien ollessa ympärillä vaikuttaa merkittävästi vastaamiseen. Tuon ikäisten lasten vastaamistilanteessa tulee minimoida sosiaalinen paine, ja antaa lapsen ymmärtää, että kukaan muu ei näe hänen vastauksiaan. (Järvensivu 2007.)

Kyselylomaketta laatiessa koetin miettiä, miten saan siitä sellaisen että lasten on siihen helppo vastata. Kysymykset eivät mielestäni olleet johdattelevia ja niihin oli oppilaan helppo samaistua. Kyselyn toteuttamisen ohjeistukseen (Liite 3.) esitin toivomuksen, että lapset tekisivät kyselyn yksin, näin vältettäisiin kavereiden paine. Lapset tutkimuksen kohteena ovat haastavia, koska he elävät niin hetkessä, joten vastausten luotettavuuteen vaikuttaa moni asia. Kyselylomakkeeseen vastaaminen oli kuitenkin mielestäni hyvä vastata koulussa, eikä kotona. Lasten käsitykset kouluruoasta olisivat voineet olla ihan erilaiset kotona kuin koulussa. Kysymykset kuitenkin koskivat kouluruokailua, niin lasten oli helpompi samaistua tilanteeseen kouluaihana. Vastausten luotettavuuteen on vaikuttanut varmasti moni asia, esimerkiksi mitä sinä päivänä on ollut ruokana tai onko lapsella ollut nälkä kyselyä tehdessä. Onko lähiaikoina tapahtunut kouluruokailutilanteessa jotain epämiellyttävää, mikä on vaikuttanut koko käsitykseen kouluruokailusta.

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Työn tarkoitus oli tutkia koulun koon ja sijainnin vaikutusta kouluruokailuun. Vertailin vastauksia eri koulujen välillä, sekä luokkien välillä. Tutkimuksen tulokset olivat osittain todella yllättäviä. Tulosten analysointia lähdin tekemään annettujen hypoteesien pohjalta, niiden jälkeen pohdin tuloksia yleisesti.

Ensimmäinen hypoteesi oli, että syövätkö pienten koulujen oppilaat ”paremmin” kuin isojen koulujen oppilaat. Tutkimustulosten mukaan eivät, oikeastaan päinvastoin. Pienen koulun oppilaista 93 prosenttia sanoi syövänsä joka päivä kouluruokaa. Tutkimuksen mukaan keskiuudet koulut, joissa oppilasmäärä on 100 - 200 syövät vähiten kouluruokaa. Pienessä koulussa kaikki oppilaat tulevat syömään samaan aikaan, heidän mielestä ruokajono on liian pitkä, sekä 52 prosenttia oppilaista oli sitä mieltä, että ruokailu on rauhaton. Uskoisin että ruokailutilanteen uudelleen järjestämisellä, saataisiin tilanne paranemaan ja lapset nauttivat enemmän ruokailuhetkestä. Pienen koulun oppilaat olivat myös sitä mieltä, että ruokailuun varattu aika on liian lyhyt. Johtuisiko tämäkin liian pitkästä jonnottamisesta, joten ruokailuaika jää sen vuoksi liian lyhyeksi. Parhaiten kouluruokaa syötiin suuressa koulussa, siellä vastaajia oli 219. Siellä oli ruokailua porrastettu, ja oman lisänsä ruokailuun tuovat vielä koulun kanssa samassa syövät esikoululaiset. Suuri 2 koulun rehtorin mukaan heidän ruokailutilassa ruokailevien määrä on yli 300, mutta vastaajien mielestä siellä on kuitenkin rauhallista ja ruokajonokaan ei ole liian pitkä.

Seuraava hypoteesi oli, että syökö maaseutukoulujen lapset vähemmän salaattia, mutta juovat enemmän maitoa. Maaseutukouluiksi laskin tässä tutkimuksessa koulut, jotka sijaitsevat taajama-alueen ulkopuolella, eli pieni koulu, suuri-1 koulu ja keskiuuri-2 koulu. Tämä hypoteesi pitää osittain paikkaansa, huonoiten salaattia syötiin pienessä ja keskiuuri-2 koulussa. Siellä oli myös eniten vastaajia, jotka söivät salaattia 3-4 kertaa viikossa. Suuri-1 koulu on myös taajaman ulkopuolella, mutta siellä oppilaista 86 prosenttia sanoi syövänsä salaattia joka päivä, mikä on huomattavasti korkeampi kuin muiden maaseutukoulujen. Tulosten perusteella pienissä kouluissa oppilaat syövät vähemmän salaattia, kuin isoissa. Ruokapalveluvastaavien mukaan jokaisessa koulussa valvotaan oppilaita, että he ottavat lautaselle jokaista ruokalajia. Maitoa juotiin eniten keskiuuri 1 koulussa, mikä sijaitsee taajaman sisäpuolella. Maaseutukouluissa maidon juojia oli myös paljon, mutta vastauksissa oli myös suhteellisen paljon oppilaita jotka eivät juo maitoa lainkaan. Maidon pois jättämisellä oli hyvät perustelut, vastaajilla oli erikoisruokavalio, eikä siitä syystä voinut juoda maitoa. Hypoteesi pitää siis paikkansa, ainakin käänteisessä mielessä. Tutkimuksen mukaan suuressa koulussa mikä sijaitsee lähellä ydinkeskustaa, syödään eniten salaattia, mutta juodaan vähiten maitoa. Mistä tämä sitten johtuu, voi kyse

olla lasten ruokailutottumuksista. Tietoperustassa kerroin terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen tutkimuksesta missä oli tutkittu miten lasten sosiaaliekonominen tausta vaikuttaa ruokailutottumuksiin. Vähätuloisten perheiden lapset syövät epäterveellisemmin kuin hyvätuloisten. Maaseudulla asuminen on edullisempaa kuin kaupungissa, joten onko maaseudulla tulotasoltaan alhaisempia perheitä kuin kaupungissa. Maaseudulla asuvat eivät siitä syystä ehkä ole tottuneet syömään salaattia kotona ja siitä syystä vieroksuvat sitä kouluruokailussa.

Viimeinen hypoteesi käsitteli koulun ruokailutilannetta, ovatko isojen koulujen ruokailutilanteen meluisia ja vaikuttaako se kouluruoan syömisen vähenemiseen? Tutkimustulosten mukaan toisessa suuressa koulussa ruokailu on rauhallinen, mutta toisessa taas ei. Ruokailutilanteen rauhattomuudella ja kouluruoan syömättä jättämisellä oli yhteys. Suuri 1 koulussa lapsista 62 prosenttia pitää ruokailuhetkeä rauhattomana, siellä 94 prosenttia kertoo syövänsä kouluruokaa päivittäin. Toisessa suuressa koulussa 15 prosenttia pitää ruokailua rauhattomana, mutta 98 prosenttia kertoo syövänsä kouluruokaa päivittäin. Ero näiden koulujen välillä on neljä prosenttiyksikköä, se ei ole kovin suuri, mutta tietenkin olisi suotavaa saada ruokailutilanteesta rauhallinen. Suuri-1 koulussa, keskisuuri-2 ja pienessä koulussa vastaajat vastasivat eniten ruokailun olevan rauhaton. Näissä kouluissa myös joka päivä kouluruokaa syövien lasten prosentit olivat alhaisimmat, mutta kuitenkin vastaajiin nähden hyvät. Vertailin vielä näiden isojen koulujen ruokamääriä keskenään, kertoivatko ne jotain oleellisesta ruokailusta. Suuri-1 koulun ruokien annosmäärät/oppilas ovat jonkun verran pienemmät kuin suuri-2 koulussa. Pienessä koulussa on suuremmat annoskoot, vaikka sielläkin vastaajat pitivät kouluruokailua rauhattomana.

Tulosten perusteella voidaan todeta, että samansuuruisissa kouluissa ruokailun rauhattomuudella on vaikutusta lasten syömiseen. Tekijöitä mitkä vaikuttavat lasten ruokailun rauhattomuuteen voi olla monia. Ruokailutilalla on merkitystä, suurissa ja korkeissa ruokailoissa lasten äänet voi kuulua moninkertaisena ja aiheuttaa suuren metelin. Kyselyssä lapset kertoivat syövänsä kouluruokaa päivittäin, mutta selkeästi rauhattomissa kouluissa annoksen koko oli pienempi. Vaikka lapsi syö kouluruokaa, niin annoksen koko ei ole riittävä kattamaan energiatarvetta. Suuri-1 koulu eroaa vielä muista tutkittavista kouluista niin, että se on yhdistynyt suureksi kouluksi vasta 2011, niin lapsilla totuttelu suureen kouluun on vielä kesken. Aikaisemmin he ovat olleet pienissä 100 oppilaan kouluissa, joissa kouluruoka on tehty koulujen omissa keittiöissä. Suuri-1 koulun vastauksista selkeästi huomaa asenteen vaikuttavan kouluruokailuun, siellä lapset mielsivät tuotantokeittiössä valmistetun ruoan huonoksi. On tärkeää että koulussa olisi kannustava asenne kouluruokaa kohtaan.

Näillä tuloksilla on saatu vastauksia jo osittain siihen, miksi ruokamäärät vaihtelevat koulujen välillä. Oppilaiden ruokailuun vaikuttaa paljon se miten he mieltävät ruokailutilanteen. Jokainen koulu itse määrittelee ja suunnittelee oman koulunsa ruokailuhetken. Koulujen rehtoreilla ja henkilökunnalla on suuri rooli miten he suunnittelevat ja toteuttavat kouluruokailun, niin että se olisi lapselle mieluinen tapahtuma. Tutkituissa viidessä koulussa on ruokailut järjestetty suurin piirtein samalla tavalla, mutta kuitenkin lapset ajattelevat ruokailusta erilaisesti. Pitäisi tehdä uusi tutkimus, missä tutkittaisiin koulujen ruokailuhetkeä, jotta saataisiin vastauksia näihin kysymyksiin. Kouluilta tulisi kysyä miten he ohjaavat lapsia ruokailuun ja miten se näkyy päivittäisessä toiminnassa. Kuinka hyvin ruokailu on valvottu ja kiinnitetäänkö ruokailutapoihin huomiota. Varsinaisesti koulun koolla ei ole merkitystä ruokailussa, jos ruokailuhetki on osattu järjestää oikein. Opetusneuvos Marjaana Manninen kertoi haastattelussa, että koulujen ruokasalit ovat usein liian pieniä koulun oppilasmäärälle. Vaikka ruokasali olisikin liian pieni, mutta ruokailu on osattu järjestää niin, että oppilaat ovat tyytyväisiä, niin ei ruokasalin koolla ole merkitystä. On ensiarvoisen tärkeää keskustella oppilaiden kanssa ruokailun järjestämisestä, näin saadaan kaikki osapuolet tyytyväisiksi. Koulun sijainti vaikuttaa lasten ruokailuun niin, että lapset tulevat erilaisista perheistä, missä on erilaiset ruokailutottumukset. Tietoperustassa kerroin erilaisista ruokailutottumuksista ja niiden vaikutuksista. Jokaisella perheellä on erilainen sosiaaliekonominen tausta ja sosiokulttuuriset tekijät. Kaikki ne vaikuttavat lasten käsityksiin ruoasta ja miten he suhtautuvat ravintoon. Paljon myös vaikuttaa vanhempien asenne kouluruokaa kohtaan, mitä muistoja heillä on kouluajoilta ja miten kotona keskustellaan kouluruoasta. Tutkimus tuloksia ei voi yleistää, koska Rauman alueen koulut ovat suhteessa pieniä, verrattuna muihin Suomen kaupunkien kouluihin. Pääkaupunkiseudulla on paljon 500 oppilaan kouluja, joten tämän kyselyn tulokset eivät välttämättä päde niin suuriin kouluihin. Tutkimuksen aihe on erittäin ajankohtainen, koska koulut ovat jatkuvasti säästöjen kohteena eri kunnissa.

Rauman ruokapalvelulle tutkimus on hyödyllinen. Muutamissa kouluissa ruokailussa on havaittu jo ennestään epäkohtia ja tulokset vahvistivat niitä. Seuraavan vuoden aikana kun saadaan kaikkien koulujen tulokset, voidaan vertailla vielä paremmin ruokailuja eri koulujen välillä. Tutkimustulosten perusteella kouluruokailu-aihe olisi hyvä ottaa puheeksi koulujen rehtoreiden kanssa. Olisi myös hienoa kuulla koulujen edustajien mielipiteitä kouluruokailusta. Kasvatus- ja opetusvirasto ja ruokapalvelu voisi yhdessä perustaa kouluruokailutyöryhmän, minkä avulla saataisiin ruokailusta molempia osapuolia miellyttävää.

Opinnäytetyön tekeminen on opettanut minua paljon, ilman kaikkia aikaisempia kursseja en olisi tästä selviytynyt. Suurin hankaluus työn tekemisessä oli työn aloittaminen. Aiheen sain jo keväällä 2014, mutta varsinaista kirjoittamista aloitin vasta jouluna 2014. Aiheen

valinta oli minulle aluksi vaikeaa, mutta kun aloitin työt Rauman ruokapalvelussa, he ehdottivat minulle kyseistä aihetta. Aiheen sisäistämisessä meni kauan, koska kouluruoka palveluna oli minulle vieras, aikaisempi työkokemukseni on ravintola-alalta. Aiheen raja-uksessa meni kauan aikaa, onneksi ohjaava opettaja auttoi minua siinä. En halunnut työhöni mitään turhaa tietoa, vaan tarvittavat asiat. En pidä pitkistä ja analyyttisistä teksteistä, joten vierastin myös sellaisen kirjoittamista. Haluan että työ on helppolukuista ja selkokielistä tekstiä. Seuraava ongelma oli tiedon löytäminen, aikaisempaa tutkittua tietoa oli vähän, joten vei kauan aikaa löytää tarvittavaa aineistoa tietoperustaan. Kävin säännöllisesti opinnäytetyöpajoissa, joista sain hyviä vinkkejä ja pääsin aina työssä eteenpäin. Tietoperustan rungon ollessa kunnossa, voidaan sanoa että työ vei mukanaan. Innostuin aiheesta ja aloin saamaan paljon aikaiseksi. Tutkimuksen toteuttaminen oli seuraava huolen aihe, tuntui haastavalta saada kyselyä oppilaille tai vastauksia siihen. Onneksi asiat johtivat toiseen ja pienellä vaivannäöllä kaikki onnistui. Koulujen rehtoreille olen kiitollinen hienosta työstä, sain huikean paljon vastauksia kyselyyn. Sain heiltä myös rakentavaa palautetta työstä ja sen toteuttamisesta. Tulosten analysointia ja pohdintaa on ollut helppo tehdä, koska vastauksia tuli niin paljon. Webropol- ohjelmasta minulla ei ollut juurikaan kokemusta, joten vei aikaa opetella käyttämään sitä. Onneksi ohjelma on helppo ja selkeä, niin pienellä avustuksella sain tulokset taulukoihin.

Opinnäytetyöni aikataulutus ei mennyt niin kuin piti, alustavasti olin suunnitellut valmistuvani jouluksi 2014. Ongelma oli ajankäytössä, opiskelun ja perhe-elämän yhdistäminen oli haastavampaa kuin luulin. Vuoden 2014 lopulla, päätin kuitenkin suorittaa koulun ja nauttia sen jälkeen perheen kesken ajasta. Minulla on aina ollut ongelmia kirjoittamisen suhteen, en varsinaisesti ole mikään luontainen kirjoittaja. Kirjoittaminen oli myös yksi huolen aihe työn tekemisessä, usko omaan kirjoittamiseen oli heikko ja pelkäsin epäonnistuvani. Ohjaava opettaja kuitenkin kannusti aloittamaan kirjoittamista, sen jälkeen huomasin etten ollutkaan niin huono kuin luulin. Opinnäytetyöpajoissa myös annettiin hyviä vinkkejä miten pääsee kirjoittamisessa eteenpäin, kannattaa aloittaa perusasioista, kuten tilastoista. Työn ollessa melkein valmiina olen siihen todella tyytyväinen, en meinannut uskoa, että saan tästä näinkin hyvän. Parempaan tietysti aina pystyisi, mutta näissä puitteissa olen enemmän kuin tyytyväinen. Työ on opettanut minulle paljon, pitää vain luottaa itseensä ja tehdä, niin varmasti onnistuu.

8 Lähteet

Aalto M. & Laita S. 2015 Helsinki päättää, onko 500 sopiva oppilasmäärä. Helsingin sanomat 26.1.2015. Luettavissa:

<http://www.hs.fi/paivanlehti/26012015/kaupunki/Helsinki+p%C3%A4%C3%A4tt%C3%A4%C3%A4+onko+500+sopiva+oppilasm%C3%A4%C3%A4r%C3%A4/a1422159335737>.

Luettu: 17.4.2015.

Aaltola, R., & Valli, R. 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. PS-kustannus. Jyväskylä.

Helsingin sanomat 2015. Kouluista on liian helppo säästää. 28.1.2015. Luettavissa:

<http://www.hs.fi/paivanlehti/28012015/paakirjoitukset/Kouluista+on+liian+helppo+s%C3%A4%C3%A4st%C3%A4/a1422333025165>. Luettu: 17.4.2015.

Järvensivu, M. 2007. Lapset lomaketutkimuksen vastaajina. Tilastokeskuksen hyvinvointikatsaus 1/2007. Luettavissa: [http://www.stat.fi/artikkelit/2007/art_2007-04-](http://www.stat.fi/artikkelit/2007/art_2007-04-12_002.html?s=1)

12_002.html?s=1. Luettu. 29.4.2015.

Kananen, J. 2008. Kvantti, kvantitatiivinen tutkimus alusta loppuun. Jyväskylän ammatti-korkeakoulu. Jyväskylä.

Kivinen, A. 2014. Kasvavat koulukoot voivat vaikuttaa kouluruokailuun. Luettavissa:

<http://www.ksml.fi/uutiset/kotimaa/kasvavat-koulukoot-voivat-vaikuttaa-kouluruokailuun/1908694>. Luettu 19.2.2015.

Kvalsund, R. 2004. School as environments for social learning- shaping mechanisms? Comparisons of smaller and larger rural schools in Norway. Scandinavian journal of educational research, 48, 4, 350-360.

Lintukangas, S., Manninen, M., Mikkola-Montonen, A., Palojoiki P., Partanen M. & Partanen R. 2007. Kouluruokailun käsikirja. Opetushallitus. Helsinki.

Manninen, M. 20.3.2015. Opetusneuvos. Opetushallitus. Haastattelu. Rauma.

Ollila, H., Forsman, H. & Absetz, P. 2013. Itsesääätely koululaisten hyvien ruokailutottumusten tukena. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, Helsinki. Luettavissa:

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104405/URN_ISBN_978-952-245-818-6.pdf?sequence=1. Luettu: 23.2.2015

Opetushallitus 2014. Kouluruokailu. Luettavissa:

http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/hyvinvointi_ja_turvallisuus/kouluruokailu. Luettu: 26.12.2014.

Pentikäinen, E. 2015. Koulujen lakkauttaminen pidentää koulumatkoja. Luettavissa:

http://yle.fi/uutiset/koulujen_lakkauttaminen_pidentaa_koulumatkoja/7762718. Luettu: 29.3.2015.

Perusopetuslaki kouluruoasta (628/1998). Luettavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L7P31>. Luettu: 8.1.2015

Puttonen, M 2012. Jättikoulu jyrää seiskan pojat. Tiede 2/2012. Luettavissa:

http://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/jattikoulu_jyraa_seiskan_pojat. Luettu 23.1.2015.

Rauma 2006. Ajankohtaista, tilatoimikunta esittää kouluverkon karsimista kuudella koululla. Luettavissa:

http://www1.rauma.fi/ajankohtaiset/kouluverkko_tilatoimikunnan%20esitys.htm. Luettu: 29.3.2015.

Rauma 2014a. Peruskoulut 1-6. Luettavissa:

http://www.rauma.fi/opetus/palvelut/alakoulut/peruskoulut_1-6.htm. Luettu: 27.12.2014.

Rauma 2014b. Peruskoulut 7-9. Luettavissa:

http://www.rauma.fi/opetus/palvelut/ylakoulut/peruskoulut_7-9.htm. Luettu: 27.12.2014.

Tilastokeskus 2014. Oppilaitosten määrä väheni edelleen, peruskouluja 67 edellisvuotta vähemmän. Luettavissa: http://www.stat.fi/til/kjarj/2013/kjarj_2013_2014-02-13_tie_001_fi.html. Luettu: 28.1.2015.

Turvallinen kaupunki 2015. Kaupungin tasapainoinen kehittäminen: koulujen rooli. Luettavissa: <http://www.turvallinenkaupunki.fi/turvallisuusteemat/sosiaalisesti-turvallinen-elinymparisto/suunnittelun-suuntaviivoja/kaupungin-tasapainoinen-kehittaminen/koulujen-rooli>. Luettu: 19.2.2015.

Urho, U-M. & Hasunen, K. 2004. Yläasteen kouluruokailu 2003. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Vainio, P. 20.9.2014. Ruokapalvelujohtaja. Rauman kaupungin ruokapalvelun kehittäminen. JHL:n ammatillinen opintopäivä. Harjavalta.

Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2008. Kouluruokasuositus. Luettavissa:
http://www.ravitsemusneuvottelukunta.fi/attachments/vrn/kouluruokailu_2008_kevyt_nettiliikenne.pdf. Luettu: 8.1.2015.

Liitteet

Liite 1. Marjaana Mannisen haastattelukysymykset

Marjaana Mannisen Haastattelu 20.3.2015 klo 10:00 - 11:30

- Tilastokeskuksen mukaan Suomessa on lakkautettu ja yhdistetty peruskouluja viimeisen viiden vuoden aikana yli 600. Onko tämä aiheuttanut jotain merkittäviä muutoksia?
- Mikä on mielestänne koulun ihanneko kouluruokailun kannalla?
- Kumpi mielestänne on parempi ruokailuympäristö lapselle, oma luokka vai ruokala ja perusteletko hieman valintaasi?
- Onko koulun koon vaikutuksia kouluruokailuun tutkittu aikaisemmin?
- Oletteko huomannut selkeitä eroja pienten ja suurten koulujen välillä?
- Onko mielestänne koulun sijainnilla suurta merkitystä? Maalaiskoulu vs. Kaupunkikoulu
- Onko kouluruokailu mielestäsi otettu riittävästi huomioon opetussuunnitelmassa?
- Miten aioitte käytännössä toteuttaa uuden opetussuunnitelman ruokakasvatuksen?
- Koulukokojen kasvaessa ja ruokajonojen pidentyessä, pitäisikö ruokailuun varattua aikaa pidentää tai ruokailua porrastaa?
- Miten opettajat voisivat enemmän osallistua ruokailuhetkeen? Miten tämä on asia on nyt hoidettu kouluissa?
- Miten vanhempia voitaisiin enemmän ottaa mukaan kouluruokailun kehittämiseen? esimerkiksi voisiko kouluruoka olla esillä enemmän vanhempainilloissa?

Liite 2. Kyselylomakkeen muokkaus

Rauma

Koulu ruokailukysely 2015

1. Olet: *

☐ Tyttö ☐ Poika

2. Missä koulussa olet? *

Valitse alla olevasta valikosta

Kaaron koulu

3. Millä luokalla olet? *

1 lk.

4. Onko koulussasi ruokala, vai syöttekö luokassa? *

☐ Ruokala ☐ Luokassa

5. Kuinka usein syöt koulussa tarjottavaa kouluruokaa? *

Valitse alla olevista vaihtoehdoista, jos valitsit **en lainkaan**, niin kerro miksi et syö.

☐ Joka päivä ☐ 3-4 kertaa viikossa ☐ 1-2 kertaa viikossa ☐ En lainkaan

6. Kuinka usein juot kouluruoan kanssa maitoa? *

☐ Joka päivä ☐ 3-4 kertaa viikossa ☐ 1-2 kertaa viikossa ☐ En lainkaan

7. Kuinka usein syöt kouluruoan kanssa salaattia? *

Annotations:

- 2. ja 3. ensimmäinen vastausvaihtoehto oli lukittu joten sitä ei voinut valita. Poistin lukituksen.
- Ruokala sana oli väärä, korjasin ruokailutilaksi.
- 4. lk. tyttö vastasi kysymykseen 3-4 kertaa viikossa, koska ei viikonloppuisin syö kouluruokaa, alkuperäinen kysymys oli kuinka usein syöt kouluruokaa?
- 5.- 8. kysymyksen perään lisäsin kaikkiin vastauslaatikon, "en lainkaan" vaihtoehdon perään.

☐ Joka päivä
 ☐ 3-4 kertaa viikossa
 ☐ 1-2 kertaa viikossa
 ☐ En lainkaan

8. Kuinka usein syöt kouluruoan kanssa leipää? *

☐ Joka päivä
 ☐ 3-4 kertaa viikossa
 ☐ 1-2 kertaa viikossa
 ☐ En lainkaan

9. Millainen on koulusi ruokailuympäristö? *

Onko ruokailuympäristö rauhallinen?

Onko ruokailuympäristö liian meluisa?

Onko ruokajono liian pitkä?

Onko ruokailuun varattu aika riittävä?

10. Onko kouluruokaa tarjolla riittävästi? *

☐ Kyllä
 ☐ Ei

11. Kerro vielä mielipiteesi kouluruoasta *

Kiitos vastauksista 😊

Kysymykset liian samankaltaisia, aiheutti testivastaajissa turhautumista, poistin toisen kysymyksen

Lisäsin uuden kysymyksen, koskien kouluruokailun ajankoh-
taa. Useassa koulussa porraste-
tut ruokailuajat.

Tarkensin kysymystä, että vas-
taukset olisivat hyödyllisiä ruo-
kapalvelulle. Kerro vielä mielipi-
teesi kouluruoasta, haluaisitko
että jotain muutettaisiin? Sekä
poistin kysymyksen pakollisuu-
den

Liite 3. Kyselyn ohje ja linkki

Lähettilä: Sanna Jäntti <sannavirt@gmail.com>

Lähetetty: 30. maaliskuuta 2015 7:20:32

Vastaanottaja: [redacted];

[redacted]

Kopio: [redacted]

Aihe: Kouluruokailukysely 2015

Hei!

Kouluruokailukysely linkki on nyt resetoitu ja muokattu. lisäilin sinne vielä pari juttua. Tämän sähköpostin voitte välittää koulunne opettajille, joten he saavat tästä linkin kyselyyn.

OHJEET:

-Kyselyyn vastaa kaikki koulun oppilaat 1lk.-6lk. (Ei eskari)

-kouluhenkilökunnan ja opettajien ei tarvitse vastata kyselyyn.

-Kyselyllä tutkitaan onko koulun koolla ja sijannilla vaikutusta kouluruokailuun, vertailen vastauksia eri koulujen välillä ja peilaan tuloksia opinnäytetyöni tietopuolesta.

- Kyselyssä on 11 pakollista kysymystä, sekä yksi vapaaehtoinen avoin kysymys. Kyselyä ei voi lähettää ennen kuin pakollisiin kysymyksiin on vastattu.

- Olisi hyvä jos oppilaat täyttäisivät tämän yksin, ei tulisi ystävien painetta, niin saataisiin vastaukset pysymään todenmukaisina.

- Vastausaika on 30.3 - 14.4.2015

- Linkki kyselyyn:

<https://www.webropolsurveys.com/S/641AD269D685F05E.par>

Kiitos paljon vaivannäöstänne!! Jos tulee jotain kysymyksiä tai epäselvyyksiä, ottaa-
kaa minuun yhteyttä sähköpostilla tai puhelimitse.

Kevätterveisin:

--

Sanna Jäntti

[redacted]

Liite 4. Kouluruokailukyselylomake

Kouluruokailukysely 2015

1. Olet: *

☐

Tyttö

☐

Poika

2. Mitä koulua käyt? *

Valitse alla olevasta valikosta

- ☐ Kortelan koulu
- ☐ Lapin koulu
- ☐ Pyynpään koulu
- ☐ Syvärauman koulu
- ☐ Unajan koulu

3. Millä luokalla olet? *

- ☐ 1 lk.
- ☐ 2 lk.
- ☐ 3 lk.
- ☐ 4 lk.
- ☐ 5 lk.
- ☐ 6 lk.

4. Onko koulussasi ruokasali, vai syöttekö luokassa? *

Ruokasalissa

Luokassa

5. Kuinka usein syöt koulussa tarjottavaa kouluruokaa? *

Valitse alla olevista vaihtoehdoista, jos valitset **en lainkaan**, niin kerro miksi et syö.

Jo-
ka
päi-
vä3-4
kertaa
vii-
kossa1-2
kertaa
vii-
kossa

En lainkaan

6. Kuinka usein juot kouluruoan kanssa maitoa? *

Jo-
ka
päi-
vä3-4
kertaa
vii-
kossa1-2
kertaa
vii-
kossa

En lainkaan

7. Kuinka usein syöt kouluruoan kanssa salaattia? *

Jo-
ka
päi-
vä3-4
kertaa
vii-
kossa1-2
kertaa
vii-
kossa

En lainkaan

8. Kuinka usein syöt kouluruoan kanssa leipää? *

Jo-
ka
päi-
vä3-4
kertaa
vii-
kossa1-2
kertaa
vii-
kossa

En lainkaan

9. Millainen on koulusi ruokailuympäristö? *

Kyllä

Ei

Onko ruokailuympäristö rauhallinen?

Onko ruokajono liian pitkä?

Onko ruokailuun varattu aika riittävä?

10. Onko kouluruokailu ajankohta sopiva? *

On sopiva

Ei, toivoisin sen olevan aikaisemmin

Ei, toivoisin sen olevan myöhemmin

11. Onko kouluruokaa tarjolla riittävästi? *

Kyllä

Ei

12. Kerro vielä mielipiteesi kouluruoasta, haluaisitko että jotain muutettaisiin?

Kiitos vastauksista 😊